

Γονείς και παιδιά

Δυο είναι οι φάσεις στη ζωή μας που έχουμε την ευκαιρία να παιδαγωγηθούμε συστηματικά: Η μία, η πρώτη συνέβη σε μας χωρίς τη δική μας βούληση. Συνέβη τότε που ήμασταν βρέφη και νήπια και μικρά παιδιά και δεχόμασταν την επίδραση της γονεϊκής συμπεριφοράς ή της παιδαγωγικής τακτικής των δασκάλων μας και όλου του κοινωνικού μας περιγυρου.

Η δεύτερη ευκαιρία – όσο κι αν αυτό ακούγεται παράξενο - μάς δίνεται μέσα από την ευθύνη που αναλαμβάνουμε ως γονείς να αναθρέψουμε τα δικά μας παιδιά. Παιδαγωγώντας τα παιδιά μας πρωτίστως αυτοπαιδαγωγούμεθα. Και μάλλον αυτή η δεύτερη ευκαιρία που κινητοποιεί και στηρίζεται στην ελεύθερη βούλησή μας και απαιτεί πολύ αγώνα και προσπάθεια εκ μέρους μας, αυτή είναι και η πιο κρίσιμη και αποφασιστική. Το τι λάβαμε από τους γονείς μας μπορεί να λειτουργεί και ως «άλλοθι» και να μας δίνει δικαιολογίες και ελαφρυντικά. Το πόσο όμως «δουλεύουμε» τον εαυτό μας και τον οδηγούμε στο να προσπαθεί να είναι καλός και σωστός γονιός είναι μια απόλυτα προσωπική ευθύνη και απόφαση.

Τα Σεμινάρια Γονέων λοιπόν γίνονται για δυο πολύ σπουδαίους λόγους:

Ο πρώτος λόγος, που είναι και πολύ αυτονόητος, είναι να βοηθηθούμε ώστε να κάνουμε λιγότερα λάθη στις σχέσεις μας με τα παιδιά μας και στην αγωγή που έχουμε μέλημα και υποχρέωσή μας να ασκήσουμε. Ο δεύτερος λόγος είναι να βοηθηθούμε κι εμείς να δούμε και να αναγνωρίσουμε στη δική μας πορεία ζωής και στην προσωπικότητά μας κάποιες στιγμές, γεγονότα, καταστάσεις, επιρροές που επέδρασαν πάνω μας και μας στιγμάτισαν, μας στρέβλωσαν, μας θύμωσαν, ανέστειλαν την ομαλότητα και την ηρεμία μας, επειδή, όταν ήμασταν παιδιά, οι γονείς, οι δάσκαλοι και ο υπόλοιπος περιγυρος, έκαμαν λάθη ή σοβαρές παραλείψεις ή επιλήψιμες ενέργειες σε βάρος

μας. Όλα αυτά μπορούμε τώρα ώριμα και καθαρά να τα αντιμετωπίσουμε, να τα εκλογικεύσουμε και ίσως να επιλύσουμε κάποια συμπλέγματα ή να ξεπεράσουμε κάποιες φοβίες που υποσυνείδητα ή ασυνείδητα μας συνέχουν και ίσως μας μπλοκάρουν.

Το πραγματικό γεγονός, το ότι είμαστε κατά σάρκα γονείς, δεν συνεπάγεται αυτόματα και την ικανότητά μας να παιδαγωγούμε τα παιδιά μας. Μπορεί ίσως από ένστικτο ο άνθρωπος που φέρνει παιδί στη ζωή να το θάλπει, να το προστατεύει, να του παρέχει όλα τα αναγκαία για την επιβίωσή του, ίσως και να αυτοθυσιάζεται, αλλά αυτά δεν είναι αρκετά. Το παιδί, το κάθε παιδί, δεν αρκεί απλά να επιβιώσει σωματικά. Πρέπει να καλλιεργηθεί η ψυχούλα του. Να ζωγραφιστεί μέσα του με ευκρίνεια η εικόνα του Θεού που είναι ο κάθε άνθρωπος. Αυτό είναι το σοβαρότερο έργο των γονέων κι αυτό δεν έχει να κάνει με το ένστικτο, αλλά με παιδεία και βαθιά καλλιέργεια των ίδιων των γονέων. Δυστυχώς στις μέρες μας αυτό έχει εντελώς ξεχαστεί από τους περισσότερους γονείς. Δώσαμε στα παιδιά μας πάρα πολλά υλικά αγαθά, τα «μορφώσαμε» σε σημείο που να είναι κυριολεκτικά «παραμορφωμένα-παραζαλισμένα», αλλά την ψυχή τους την θρέψαμε; Της δώσαμε έστω λίγα ψίχουλα; Δεν θα δώσουμε τώρα την απάντηση. Θα βγει στην πορεία των συναντήσεών μας.

Συζητούσα με κάποιον νεαρό πατέρα τριών παιδιών. Μιλούσαμε για τα σχολεία, για τις καθημερινές δυσκολίες στο διάβασμα και τη φροντίδα των παιδιών. Μου λέει: «Λίγα πάνω, λίγα κάτω, γράμματα θα μάθουν τα παιδιά, αν δεν είναι κουτά. Στην ψυχούλα τους ποιος θα μιλήσει; Ποιος θα τους δείξει έναν δρόμο να πορευθούν στη ζωή και να μην χαθούν σ' ένα χάος;»

Κάποτε υπήρχαν οδοδείκτες για όλη την κοινωνία, για τους μεγάλους και τους μικρούς. Με κόπο, με προβλήματα, με ταλαιπωρία ζούσαν οι άνθρωποι, αλλά τραβούσαν έναν δρόμο. Είχε κάποιο νόημα ο αγώνας τους. Σήμερα οι οδοδείκτες έχουν αμφισβητηθεί, έχουν γκρεμιστεί, έχουν γυρίσει ανάποδα. Εν ονόματι της ελευθερίας ο καθένας χαράζει τη δική του πορεία. Δεν είναι όμως εύκολο να προχω-

ρήσει κανείς χωρίς καμιά σήμανση, χωρίς χάρτη, χωρίς την εμπειρία των άλλων ταξιδιωτών που προηγήθηκαν σ' αυτή τη ζωή.

Μ' αυτούς τους προβληματισμούς αρχίζουμε με τη βοήθεια του Θεού τα Σεμινάρια και φέτος. Σκοπός μας σ' αυτά τα Σεμινάρια δεν είναι να δίνουμε συγκεκριμένες οδηγίες και κατευθύνσεις του τύπου: «Αυτό πρέπει να γίνει σ' αυτή την περίπτωση. Αυτό στην άλλη. Αν το παιδί είναι έτσι, ο γονιός πρέπει να ενεργήσει έτσι, αν είναι αλλιώς, ο γονιός θα ενεργήσει έτσι κτλ.

Στόχος και ελπίδα των Σεμιναρίων είναι μέσα από τις εισηγήσεις και τις συζητήσεις και την ανταλλαγή απόψεων, γνώσεων, εμπειριών, οδυνηρών βιωμάτων να αλληλοβοηθηθούμε, να καλλιεργηθούμε ο καθένας μας και να αποκτήσουμε πιο ευρύ και κατά το δυνατόν σωστό τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης και επίλυσης των προβλημάτων μας. Να το πούμε με μια παροιμία: «Δεν θα προσφέρουμε έτοιμο φαγητό, θα μάθουμε κάτι να μαγειρεύουμε».

Το θέμα μας φέτος στα Σεμινάρια είναι: **"Η πνευματική καλλιέργεια των γονέων και η αυτοπειθαρχία, αναγκαίες προϋποθέσεις αλλά και συνέπειες του παιδαγωγικού έργου"**.

Και μάλλον είναι αρκετά κατανοητό μετά την εισαγωγή που κάναμε.

Οι υπεύθυνες των Σεμιναρίων
Κακαμούκα Μαρία
Κουμενίδου Σταυρούλα

Θα αρχίσουμε με μια ενδιαφέρουσα εισήγηση του π. Βασιλείου Θερμού της οποίας ο τίτλος είναι:

Οικογένεια: Ο πιο κατάλληλος τόπος για να μεγαλώσουν οι γονείς (Έγινε το 2000 και απευθύνεται σε γονείς παιδιών κάποιου Δημοτικού σχολείου στη Χαλκίδα). Ας του δώσουμε τον λόγο.

Ο τίτλος ίσως είναι παράξενος, γιατί έχουμε συνηθίσει να ονομάζουμε την οικογένεια τόπο κατάλληλο για να μεγαλώνουν τα παιδιά μας. Όμως εγώ θα υποστηρίξω ότι είναι ο πιο κατάλληλος τόπος για να μεγαλώνουν οι γονείς. Και βεβαίως αυτό θα δημιουργήσει κάποια ερωτήματα. Δηλαδή γιατί χρειάζεται κι άλλο να μεγαλώσουν οι γονείς; Αρκετά μεγάλοι νιώθουμε, βαραίνουν πάνω μας τα χρόνια, προσθέτουν και κάποια προβλήματα υγείας, γιατί πρέπει να μεγαλώσουμε κι άλλο; Αυτό που εννοώ βέβαια είναι η **ωρίμανση**. Δηλαδή η οικογένεια είναι ο τόπος όπου μικροί και μεγάλοι μπορούν να ωριμάσουν. Και ως προς την ωριμότητα του παιδιού έχουν λεχθεί πολλά. Όλες οι παιδαγωγικές ομιλίες και συζητήσεις και εισηγήσεις αφορούν στην ωρίμανση των παιδιών. Απόψε θα επικεντρωθούμε στους γονείς, στις σχέσεις τους με τα παιδιά και πώς ο γονέας καλείται να ωριμάσει μέσα στην οικογένεια κάνοντας σχέση με το παιδί του. Και ίσως καταλάβουμε ότι μέσα μας παραμένουν ακόμα διάφορες περιοχές στο χαρακτήρα μας, στην όλη μας προσωπικότητα που ακόμα δεν έχουν ωριμάσει, που έχουμε παραμείνει μικροί, έχουμε παραμείνει παιδιά, όχι όμως με την καλή έννοια της αθωότητας, αλλά με την έννοια της ανωριμότητας.

Λοιπόν δύο είναι οι βασικοί τρόποι, οι αφορμές, θα λέγαμε, που δίνονται στον γονέα για να μεγαλώσει και να ωριμάσει μέσα από τη σχέση του με το παιδί του.

Ο πρώτος είναι **η ποικιλία των χαρακτήρων των παιδιών μας**. Γνωρίζουμε όλοι ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία χαρακτήρων στα παιδιά μας. Μάλιστα συχνά απορούμε πώς τα παιδιά μας είναι τόσο διαφορετικοί χαρακτήρες μεταξύ τους. Και όλοι έχουμε την εμπειρία ότι με ορισμένα παιδιά μας ταιριάζουμε πιο εύκολα. **«Τα πάμε και μας πά-**

νε» για να μιλήσουμε στη γλώσσα τους, τα βρίσκουμε, δεν κουραζόμαστε στο μεγάλωμά τους, τα πράγματα εξελίσσονται απλά και ομαλά. Μερικά άλλα παιδιά μας κάνουν να υποφέρουμε. Υπάρχουν παιδιά με τα οποία ταιριάζουμε στο χαρακτήρα κι άλλα με τα οποία δεν μπορούμε να τα βρούμε.

Προσέξτε εδώ μια βασική παρατήρηση: **Τα παιδιά που μας ταιριάζει ο χαρακτήρας τους είναι τα παιδιά που μας βγάζουν ασυροπρόσωπους.** Μ' αυτά τα παιδιά αισθανόμαστε καλά απέναντι στους συγγενείς μας, τους φίλους, τους γείτονες. Αδύναμοι άνθρωποι είμαστε, έχουμε έναν άλφα εγωισμό, χρειαζόμαστε να νιώθουμε καλά απέναντί τους, δικαιωμένοι, ότι τα καταφέραμε σαν γονείς. Τα παιδιά μας όμως αυτά που μας βολεύει ο χαρακτήρας τους δεν μας ωριμάζουν. Τα παιδιά που στο μεγάλωμά τους δεν συναντήσαμε ιδιαίτερα προβλήματα δεν μας έχουν ωριμάσει, δεν μας ωριμάζουν.

Ποια παιδιά μας ωριμάζουν; Αυτά που μας δυσκολεύουν στο μεγάλωμά τους, που σκοντάφτουμε πάνω στον χαρακτήρα τους. Γιατί το παιδί που μας βολεύει, μας ταιριάζει, απευθύνεται σε περιοχές του χαρακτήρα μας που ήδη είναι αναπτυγμένες, τις γνωρίζουμε καλά και μας ικανοποιούν. Δεν ζητάει από μας κάποια υπέρβαση των ορίων μας. Δεν ζητάει να κάνουμε κάτι περισσότερο από αυτό που έχουμε μάθει να κάνουμε, που μας είναι σχετικά εύκολο να κάνουμε. Αντίθετα, το παιδί που ο χαρακτήρας του δεν μας ταιριάζει, απευθύνεται σε περιοχές του δικού μας χαρακτήρα που δεν έχουμε αναπτύξει.

Για παράδειγμα, μας αρέσει η κουβέντα με τα παιδιά. Έχουμε όμως ένα παιδί κλειστό, εσωστρεφές, που δεν μιλάει, δεν ανοίγεται. Αυτό το παιδί απευθύνεται και προκαλεί την ικανότητά μας να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης για να μπορέσει να μιλήσει. Την έχουμε αυτή την ικανότητα; Με το άλλο μας παιδί που μιλούσε χωρίς να νοιάζεται για προϋποθέσεις, που ανοιγόταν με ευκολία, που μιλούσε αυθόρμητα, όπου και όπως και να ήμασταν εμείς, δεν προβληματιστήκαμε ποτέ, δεν χρειάστηκε να προσπαθήσουμε λίγο περισσότερο, να σκεφτούμε κάτι πιο πρωτότυπο και πιο ιδιαίτερο στη σχέση μας, στο κλίμα που θα δημιουργήσουμε μεταξύ μας. Τώρα

πρέπει να φτιάξουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης, πρέπει να μοχθήσουμε για να προσεγγίσουμε αυτό το άλλο παιδί μας. Αυτή η προσέγγιση προϋποθέτει από μας μια ικανότητα που ίσως να μην την είχαμε μέχρι τώρα σε αρκετό βαθμό. Ζητάει από μας ένα ξεπέραςμα των ορίων μας, μια πρόοδο, μια ωρίμανση. Ζητάει να αναπτύξουμε την ικανότητα να μάθουμε να ακούμε διαφορετικά. Υπάρχουν παιδιά πάρα πολύ ευαίσθητα. Δυσκολεύονται πολύ να ανοιχτούν. Απαιτούν από μας πολλή προσοχή. Εάν εμείς έχουμε μάθει να σχετιζόμαστε με ένα παιδί που μιλάει εύκολα και πολύ, δεν του δίνουμε και άπειρη προσοχή. Εκείνο μιλάει κι εμείς μπορεί να αφαιρούμαστε χωρίς να του προκαλούμε καμιά δυσάρεστη αντίδραση. Είναι άνετο, του αρέσει απλά να μιλάει. Με ένα παιδί εξωστρεφές μπορεί εμείς να σχολιάζουμε αυτά που λέει κι εκείνο να μη δίνει και πολλή σημασία, μπορεί και να το αποδοκιμάζουμε κι εκείνο να μη θίγεται, να μη συστέλλεται, να συνεχίζει να μιλάει. Αλλά το κλειστό κι ευαίσθητο παιδί απαιτεί από μας πολλή προσοχή. **Και** εντατική προσοχή την ώρα που το ακούμε **και** μεγάλη προσοχή στο πώς θα απαντήσουμε, γιατί επηρεάζεται πάρα πολύ από τα σχόλιά μας, ακόμα κι από την έκφραση του προσώπου μας. Μπορεί πολύ εύκολα να στεναχωρηθεί, να απογοητευθεί και να κλειστεί πάλι στον εαυτό του. Κι εμείς να μείνουμε με την απορία: *«Μα τι του είπα τώρα; Γιατί το πήρε τόσο βαριά;»*. Αυτό λοιπόν το ευαίσθητο και εσωστρεφές παιδί απευθύνεται σε μια ικανότητα που δεν την έχουμε αρκετά αναπτύξει. Μας μαθαίνει να μιλάμε πιο προσεχτικά, να γίνουμε κι μεις λίγο πιο ευαίσθητοι. Αν δεν υπήρχε αυτό το παιδί μας θα συνεχίζαμε να μιλάμε αυθόρμητα, ίσως αδιάφορα, ίσως σκληρά κτλ.

Και το αντίθετο μπορεί να συμβεί. Να ταιριάζει στον χαρακτήρα μας το κλειστό παιδί, που αποφεύγει να μας μιλάει. Και συνηθίζουμε να σχετιζόμαστε με ένα κλειστό παιδί που κάπως μας αφήνει στην ησυχία μας. Κι ύστερα ίσως αποκτήσουμε ένα παιδί πολύ εξωστρεφές, που θέλει συνεχώς να μιλάει, να ασχολούμαστε μαζί του, να μας ζαλίζει με τη φλυαρία του κι αυτό μας κουράζει ή μας νευριάζει. Αυτό το παιδί μας βγάζει από τον εαυτό μας. Μας αναγκάζει να αναπτύξου-

με εξωστρέφεια, να κάνουμε ανοίγματα που το πρώτο παιδί δεν τα χρειαζόταν. Το κλειστό παιδί που δεν μας μιλάει μας αφήνει στον κόσμο μας, ενώ το ομιλητικό παιδί μας καλεί και μας αναγκάζει να βγούμε από τον κόσμο μας, μας καλεί να μπούμε στη θέση του και να καταλάβουμε τι μας λέει, να κάνουμε το άνοιγμα, την υπέρβαση που θα μας φέρει πιο κοντά σε μια άλλη ύπαρξη. Τεράστια ωρίμανση! Τεράστιο το κέρδος μας από τη διαφορετικότητα των παιδιών μας!

Ας δούμε κι άλλες διαφορές χαρακτήρων που μας ωριμάζουν. Μπορεί να έχουμε ένα παιδί με πολλούς στόχους κι ενδιαφέροντα που μας ενθουσιάζει κι εμάς, μας κάνει συμμέτοχους της ζωντάνιας, των ελπίδων και των προσπαθειών του. Έχουμε κι ένα παιδί που δεν εμφανίζει στόχους, δεν ξέρει τι θέλει, ίσως βαριεστημένο, ίσως απογοητευμένο. Αυτό το παιδί μας βέβαια το αντιμετωπίζουμε σαν πρόβλημα. Σίγουρα θεωρούμε ότι υπολείπεται σε σχέση με το πρώτο, ότι δεν θα πετύχει στη ζωή του κτλ. Μπορεί ωστόσο τα πράγματα να εξελιχθούν διαφορετικά, γιατί αυτός που βάζει πολλούς στόχους μπορεί να διαχέεται εσωτερικά και να έχει πολύ επιφανειακό ενδιαφέρον. Να επιδιώκει τους στόχους που βάζει απρόσωπα, χωρίς να συγκινείται και να ωφελείται βαθύτερα. Αντίθετα τα παιδιά που φαίνεται πως δεν βάζουν στόχους μπορεί να αναζητούν κάτι πιο προσωπικό που θα τα αγγίξει βαθιά. Ίσως να μην μπόρεσε το οικογενειακό, το σχολικό, το κοινωνικό περιβάλλον τους να τα κινητοποιήσει. Αυτά τα παιδιά κάνουν τους γονείς τους να ψαχτούν, να δραστηριοποιηθούν, να ανακαλύψουν στα παιδιά τους ταλέντα και χαρίσματα που δεν τα είχαν ανακαλύψει ώστε να ξυπνήσουν αυτά τα παιδιά, και να ενθουσιάσουν και να βρουν αυτό που θα τους γεμίσει. Αυτοί οι γονείς αν δεν απογοητευθούν και δεν παραιτηθούν από την προσπάθειά τους θα έχουν κερδίσει πολύ σε ωριμότητα απ' όλη αυτή τη διαδικασία.

Η διαφορά λοιπόν των χαρακτήρων που έχουμε ως γονείς να αντιμετωπίσουμε μας καλεί να ωριμάσουμε. Μας υποδεικνύει άγνωστες περιοχές της ψυχής μας που έμεναν αναξιοποίητες.

Ο δεύτερος τρόπος που ωριμάζει ο γονιός έχει να κάνει με τις διάφορες ηλικιακές φάσεις του παιδιού. Καθεμιά φάση απευθύνεται σε

διαφορετικές περιοχές της προσωπικότητάς μας. Συγκεκριμένα όταν αποκτούμε ένα παιδί και όσο ακόμη είναι βρέφος, αυτό που καλούμαστε να δώσουμε είναι σωστή φροντίδα για την τροφή, την καθαριότητα, την υγεία και την ασφάλειά του και βέβαια να κάνουμε μαζί του σχέση στοργής και προσωπικής επαφής. Η σχέση αρχίζει από την αρχή, από τότε που το μωρό είναι ακόμη στην κοιλιά της μητέρας, από εκεί κάνουμε σχέση με το παιδί μας και μπορούμε να του μιλάμε και να νιώθουμε συναισθηματικό δέσιμο. Κι όταν έχουμε το μωρό στα χέρια μας κάνουμε σχέση μαζί του ανά πάσα στιγμή, την ώρα που το ταΐζουμε, ή του αλλάζουμε την πάνα, το πλένουμε, το νανουρίζουμε, του μιλάμε, του γελάμε κτλ. Πάντως το βασικό ζητούμενο στη βρεφική ηλικία είναι να παράσχουμε ασφάλεια και προστασία. Όταν το μωρό μας μεγαλώσει και περάσει στη νηπιακή ηλικία (μεταξύ 3 και 6 χρόνων) τότε ζητάει άλλα πράγματα. Και τότε βέβαια χρειάζεται προστασία, ασφάλεια και φροντίδα για την υγεία του, όμως καθώς πια μιλάει, απευθύνεται και σε άλλες περιοχές της ψυχής μας. Χρειάζεται το διάλογο. Υποβάλλει ερωτήματα και ζητάει απαντήσεις. Εμφανίζεται επίσης η προσωπικότητα του μικρού ανθρώπου πολλές φορές δυναμικά, με απαιτήσεις, με πείσματα, με άποψη διαφορετική από του γονιού. Τώρα ο γονιός πρέπει να αναπτύξει άλλες ικανότητες. Δεν μπορεί να ενεργεί μονόπλευρα, όπως όταν είχε να κουμαντάρει ένα μωρό, γιατί τότε θα κατέστελλε την προσωπικότητά του, θα την εξαφάνιζε. Ούτε πάλι θα παραδοθεί άνευ όρων και θα κάνει ό,τι θέλει το παιδί. Πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος ισορροπημένης σχέσης. Αυτό χρειάζεται αρκετή προσπάθεια εκ μέρους του γονιού, διεύρυνση των ορίων του. Μπορεί μια μητέρα να είναι άριστη βρεφοκόμος, αλλά να δυσκολεύεται αφάνταστα με τα τρομερά «δίχρονα» παιδιά, γιατί η ίδια δεν μπορεί να εξελιχθεί, να ωριμάσει παράλληλα με το αναπτυσσόμενο παιδάκι της. Πόσες φορές δεν είπαμε όλοι μας: «Μωρέ τότε που τα είχαμε μωρά ήταν καλά. Τα ντύναμε, τα ετοιμάζαμε κι όπου θέλαμε εμείς πηγαίναμε. Τώρα που μεγάλωσαν, αρχίζουν οι αντιρρήσεις, για το τι θα βάλουν, για το αν θα 'ρθουν κτλ.». Οι αντιρρήσεις, η διαφορετική προσωπικότητα που έχει απέναντί του απαιτούν πολύ

ταλέντο και προσπάθεια να σχετισθεί μαζί της ο γονιός ισόρροπα και καλοδιάθετα. Καθώς προχωράμε στην παιδική ηλικία, πάει το παιδάκι στο δημοτικό, έχει άλλες ιδιαιτερότητες και ανάγκες. Διαβάζει, ρωτάει γι' αυτά που διαβάζει, έχει απορίες που μπορεί να μας σοκάρουν, ζητάει πράγματα που μας βγάζουν εντελώς από το πρόγραμμά μας και βέβαια ο αγώνας του σχολείου που μας βάζει κι εμάς σε φοβερό ζυγό. Το πρόγραμμα των παιδιών γίνεται και δικό μας πρόγραμμα. Κι αν το παιδί μας δεν στρώνεται στο διάβασμα, χρειάζεται να γίνουμε και δάσκαλοι. Πόσο έχουμε ασκηθεί στην υπομονή προσπαθώντας να στρώσουμε ένα δύσκολο παιδί μας στο διάβασμα! Αυτό δεν είναι υπέρβαση; Δεν είναι αφορμή ωρίμανσης για τον γονιό; Και μάλιστα να μην αποκάμει, αλλά να κρατήσει ψυχραιμία και γαλήνη, ώστε να διατηρηθεί η καλή σχέση με το παιδί του; Όσο για την επόμενη φάση της εφηβείας, όπου μέσα σε μια έκρηξη αυτής της νέας προσωπικότητας ξυπνάνε πια όλες οι ικανότητες που πρέπει να έχει ένας άνθρωπος, τι να πούμε; Τι ζητάει η εφηβεία; Ζητάει όχι απλώς να ξέρει ο γονιός να συνδιαλέγεται, όχι απλώς να απαντά καθαρά και χωρίς υπεκφυγές σε σκληρές ερωτήσεις, αλλά να αναγνωρίζει και να τιμά αυτή τη νέα προσωπικότητα και να δέχεται την κριτική της που μπορεί και να είναι εξουθενωτική και ανελέητη και να έχει την ταπείνωση να παραδεχθεί: «*Ναι, παιδί μου, έκανα λάθος. Συγχώρεσέ με!*». Κι αν η κριτική είναι άδικη – που πολλές φορές μπορεί να είναι – να μην οδηγηθεί στην απελπισία και τη μελαγχολία ή καμιά φορά σε σκληρότητα και εκδίκηση. Να μη δημιουργηθεί ανταγωνισμός και διαμάχη ανάμεσα στο γονέα και στον έφηβο.

Βλέπουμε λοιπόν πως οι διαφορετικές ηλικιακές φάσεις των παιδιών μας μάς καλούν σε νέους αγώνες, νέες προσπάθειες, νέες υπερβάσεις κι έτσι προοδεύουμε στην πορεία μας προς την ωριμότητα. Ακόμα κι αν νομίζουμε πως δεν έχουμε επαρκώς ανταποκριθεί στις προκλήσεις, σίγουρα έχουμε κάνει κάποια πρόοδο. Ένας γονέας για να είναι επιτυχημένος πρέπει ως άνθρωπος να μη λιμνάζει, δηλαδή να μη μένει στάσιμη η προσωπικότητά του. Να παρακολουθεί την εξέλιξη του παιδιού του και να είναι σε ουσιαστική σχέση μαζί του.

Τότε τον μεγαλώνει το ίδιο του το παιδί. Για την ακρίβεια τον ωριμάζει η ίδια η σχέση».

* * *

Η πνευματική καλλιέργεια των γονέων και η αυτοπειθαρχία, αναγκαίες προϋποθέσεις αλλά και συνέπειες του παιδαγωγικού έργου

Αυτό, όπως είπαμε, είναι το φετινό μας θέμα.

Ας δούμε πρώτ' απ' όλα τι εννοούμε όταν λέμε πνευματική καλλιέργεια. Ως πνεύμα δεν εννοούμε τον νου του ανθρώπου. Πνευματική καλλιέργεια δεν συντελείται με τις σπουδές και τον αγώνα για απόκτηση πτυχίων. Αυτό λέγεται «επιστήμη». Στις μέρες μας έχουμε πάρα πολλούς επιστήμονες. Έχουν δαπανήσει πολύν κόπο, φαιά ουσία, ώρες κοπιαστικής μελέτης, αγωνίες πριν από εξετάσεις, χρήματα για να κάνουν καλές σπουδές. Αν όμως έχουν μείνει στο επίπεδο της επιστήμης, δεν έχουν πνευματική καλλιέργεια.

Πνεύμα είναι η θεϊκή πνοή που υπάρχει μέσα σε κάθε άνθρωπο. Στον Χριστιανό υπάρχει Άγιο Πνεύμα που το έχει πάρει με τη Βάπτισμα και το Χρίσμα. Αυτό το Άγιο Πνεύμα μορφώνει πραγματικά τον άνθρωπο. Του δίνει όλα εκείνα τα χαρίσματα που αν τα καλλιεργήσει και τα αναπτύξει θα τον κάνουν κατά χάριν θεό. Είμαστε οι άνθρωποι εν δυνάμει θεοί. Είμαστε όπως έλεγε ο Παναγιώτης Νέλλας, σπουδαίος θεολόγος, **ζώα θεούμενα**. Έχουμε μια κτηνώδη ύπαρξη, την καθαρά βιολογική, αλλά και μια πνευματική δυναμική που μπορεί να μας φτάσει στο Θεό. Όλοι οι βαπτισμένοι Χριστιανοί έχουμε λάβει τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος, **αγάπη, χαρά, ειρήνη, μακροθυμία, χρηστότητα, αγαθοσύνη, πίστη, πραότητα, εγκράτεια**. Σαν σπίθες φωτιάς βρίσκονται μέσα μας και περιμένουν να τις συνδαυλίσουμε, δηλαδή να τις καλλιεργήσουμε με δικό μας πνευματικό αγώνα. Πνευματική καλλιέργεια έχει ο άνθρωπος που έχει επίγνωση των δωρεών αυτών, αλλά και έναν ξεκάθαρο στόχο ζωής, να κερδίσει τη χα-

ρισμένη θεότητα. Οι Χριστιανοί δεν είμαστε απλά οι καλοί και ηθικοί άνθρωποι που θέλουμε να κάνουμε και τα παιδιά μας καλούς νοικοκυραίους, έντιμους πολίτες, διακεκριμένους επιστήμονες, ισορροπημένους κοινωνικά ανθρώπους. Καλά είναι όλα αυτά, αλλά έχουν κοντινή ημερομηνία λήξης. Οι Χριστιανοί γνωρίζουμε ότι ο Θεός, ο Χριστός, έγινε άνθρωπος για να κάνει όλους μας θεούς, να μας τραβήξει απ' το έδαφος όπου σερνόμαστε όταν ζούμε μόνο βιολογικά και να μας χαρίσει δικές του ιδιότητες όπως είναι η αθανασία, η τέλεια αγάπη, ο θεϊκός φωτισμός, η διάκριση. **Πνευματική καλλιέργεια έχει ο άνθρωπος που έχει σκοπό ζωής τη θέωση.** Η πνευματική καλλιέργεια ωστόσο δεν είναι μια θεωρητική φιλοσοφική ενασχόληση. Δεν είναι απλά πεποίθηση ή στοχασμός. Είναι βίωμα και πράξη. Κι αυτή η πράξη παίρνει για τον πνευματικό άνθρωπο τη μορφή της άσκησης και αυτοπειθαρχίας. Η αυτοπειθαρχία είναι το όχημα της πνευματικής καλλιέργειας.

Το θέμα μας λέει πως η πνευματική καλλιέργεια και η αυτοπειθαρχία είναι προϋποθέσεις αλλά και συνέπειες του παιδαγωγικού μας έργου. Τι εννοούμε; Πρέπει να υπάρχει ένα minimum, μια βάση, μια αρχή πνευματικής καλλιέργειας και αυτοπειθαρχίας. Η παιδαγωγία που με πολλούς τρόπους θα ασκήσουν οι γονείς θα ξεκινά και θα εδράζεται σ' αυτήν τη βάση. Αν δεν υπάρχει ίχνος από τις δυο αυτές προϋποθέσεις, δεν μπορεί να ασκηθεί παιδαγωγία. Μπορεί οι γονείς να μεγαλώνουν τα παιδιά τους καθ' ύψος και κατά βάρος και καθ' ηλικίαν και κατά τον νουν, αλλά αληθινή παιδαγωγία που, όπως είπαμε είναι να ζωγραφίσουμε μέσα στην ψυχή του παιδιού την εικόνα του Θεού που είναι ο κάθε άνθρωπος, δεν μπορούν να ασκήσουν. Προϋπόθεση λοιπόν είναι να υπάρχει μια βάση, αλλά και όσο ασκείται η παιδαγωγία, για τουλάχιστον μια εικοσαετία (αν πρόκειται για ένα παιδί και για πολύ περισσότερο χρόνο αν υπάρχουν πολλά, ίσως και για πάντα, για όλη τη ζωή του γονιού) και μέσα από τις ποικίλες δοκιμασίες, τις αγωνίες, τα προβλήματα, τις χαρές, τις λύπες, τις αποτυχίες – κυρίως αυτές - που δοκιμάζει, ο γονιός που ήδη έχει κάποιες βάσεις πνευματικές, παίρνει πάρα πολλά μαθήματα, έχει πλείστες ό-

σες ευκαιρίες να διευρύνει και να βαθύνει την πνευματική του καλλιέργεια και να ασκηθεί πολύ στην αυτοπειθαρχία. Όπως είδαμε και στην προηγούμενη πρώτη μας συνάντηση, ο γονιός ωριμάζει μαζί με το παιδί του, δηλαδή προάγεται πνευματικά.

Ας δούμε τώρα κάποιες πτυχές της πνευματικής καλλιέργειας, γιατί το θέμα είναι τεράστιο και για να το προσεγγίσουμε πρέπει κάπως να το κατατμήσουμε. Εκ προοιμίου να επισημάνουμε κάτι, πως, όσο κι αν το θέμα εκ πρώτης ακοής φαίνεται πολύ θεωρητικό, θα αποδειχθεί στην πορεία πολύ πρακτικό και θα δούμε πως πραγματικά αυτή η ξεκάθαρη τοποθέτηση ως προς το στόχο της ζωής μας και η προσέγγιση των μέσων με τα οποία θα φτάσουμε στον επιθυμητό στόχο, θα μας βοηθήσει πάρα πολύ και στο παιδαγωγικό μας έργο. **Θα ξέρουμε γιατί κάνουμε τι.**

* * *

Πρώτο βήμα: η αυτογνωσία

Πρώτο βήμα πνευματικής καλλιέργειας είναι η **αυτογνωσία**: τι είμαι, ποιος πραγματικά είμαι, ποια είναι τα όριά μου και ποιες οι δυνατότητές μου.

Η αυτογνωσία είναι ο πιο δύσκολος δρόμος και το πιο κοπιώδες έργο της ζωής μας. «*Γνώθι σαυτού την φύσιν*» προτρέπουν όλοι οι Πατέρες της Εκκλησίας. Αλλά και οι προ Χριστού και οι μακράν του Χριστού φιλόσοφοι πολύ συχνά αφιέρωσαν τη ζωή τους στην αυτογνωσία.

Όλοι μας έχουμε μια ψεύτικη, ιδεατή εικόνα του εαυτού μας, την οποία συνήθως μας καλλιεργούν τα πιο προσφιλή μας πρόσωπα, αλλά και η φιλαυτία μας. Αυτή είναι η βιτρίνα μας και πολλές φορές είναι απαστράπτουσα, καλοτακτοποιημένη, γοητευτική. Ιδίως εμείς, οι λεγόμενοι Χριστιανοί, επειδή έχουμε ακούσει και μελετήσει κάποια

σχετικά με την πίστη μας, ξέρουμε πολύ καλά πώς πρέπει να είμαστε. Αυτό το πρέπει το εφαρμόζουμε κυρίως στη βιτρίνα μας, στους τύπους και τα σχήματα. Και ίσως - επειδή έχουμε ζήσει με κάποια προσοχή και σχετική ηθική στη ζωή μας - έχουμε την ψευδαίσθηση ότι κάτι είμαστε, ιδίως συγκρινόμενοι με άλλους ανθρώπους που ζουν βίον απρόσχετο και εν πολλοίς ή ολίγοις ανεπίτρεπτο. Δεν μας ωφελεί όμως να εφησυχάζουμε και να μένουμε σ' αυτήν την πλάνη. Πίσω και κάτω από τη βιτρίνα μας υπάρχουν αποθήκες και υπόγεια, τα οποία μπορεί να είναι πολύ ακατάστατα έως βρωμερά. Οι ψυχολόγοι χωρίζουν την ψυχή του ανθρώπου σε τρία επίπεδα: στο συνειδητό, το υποσυνειδητό και το ασυνείδητο. Το συνειδητό είναι αυτό που γνωρίζουμε για τον εαυτό μας - και όχι πάντα, πολλοί δεν γνωρίζουμε καλά ούτε το συνειδητό μας - και αντιστοιχεί θα λέγαμε στο 1/10 της ψυχής μας. Τα υπόλοιπα 9/10 είναι πολύ καλά κρυμμένα από τα μάτια μας και από τον έλεγχό μας. Από το υποσυνείδητο έχουμε κάποια εικόνα ιδίως μέσω κάποιων φοβιών και επιθυμιών. Από το ασυνείδητο δεν έχουμε εικόνα, αυτό όμως καθορίζει εν πολλοίς τη ζωή μας. Κανονίζει συχνά τη συμπεριφορά μας, τα λόγια μας, το θυμό μας, τα συναισθήματά μας, χωρίς να το καταλαβαίνουμε. (Περιπτώσεις εγκλημάτων στα οποία ο δράστης ήταν μετρημένος και καλός άνθρωπος, το καλύτερο παιδί του χωριού, κι όμως έρχεται η κακιά η ώρα... Τι θα πει κακιά ώρα: βγαίνει, φανερώνεται ένα ανεξέλεγκτο κομμάτι του εαυτού μας που δεν μπορούμε να το ελέγξουμε, να το τιθασεύσουμε, κάνει ό,τι θέλει και εκθέτει ανεπανόρθωτα τον άνθρωπο).

Μια εικόνα από τη φύση που ίσως μας βοηθήσει να καταλάβουμε το βάθος της ψυχής του ανθρώπου είναι η εξής:

Συνειδητό: Ο ανθρώπινος εγκέφαλος είναι μια λίμνη, που ό,τι βρίσκεται στην επιφάνεια της και είναι ορατό είναι το συνειδητό μέρος της λειτουργίας του εγκεφάλου μας. Δηλαδή, ό,τι ζούμε και αισθανόμαστε και μεταβιβάζουμε μέσω των πέντε αισθήσεων και των αισθητηρίων λειτουργίας του σώματός μας, στον εγκέφαλό μας, είναι

το συνειδητό μέρος λειτουργίας του εγκεφάλου μας, όπου ανήκει και η λογική κρίση.

Υποσυνείδητο: Ό,τι βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια όπου κρύβεται και όλη η μάζα του νερού που αποτελεί την ίδια την ύπαρξη της λίμνης, συν όλα τα άλλα που συμπεριλαμβάνονται μέσα σε αυτήν και δεν είναι ορατά με το μάτι, αποτελούν το υποσυνείδητο μέρος της λειτουργίας του εγκεφάλου μας. Ένας τεράστιος όγκος βιωμάτων, αναμνήσεων, συναισθημάτων, φόβων, που κάποτε ζήσαμε αλλά πια δεν παραμένουν στον χώρο του συνειδητού γιατί είναι πολύ μικρός, έχουν μετακινηθεί σ' αυτόν τον τεράστιο σκοτεινό χώρο, την αποθήκη που λέγεται υποσυνείδητο. Ό,τι ανήκει στις λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος, που παίρνει αυτόματα εντολή από τον εγκέφαλο, χωρίς να χρειάζεται να το σκεφτούμε, αποτελούν την υποσυνείδητη λειτουργία του εγκεφάλου μας (π.χ. Μάθαμε να οδηγούμε. Τα πόδια μας και τα χέρια μας κάνουν τις κινήσεις της οδήγησης χωρίς να απασχολούν το συνειδητό μέρος του εγκεφάλου μας, το οποίο μπορεί να προσέχει την κίνηση του δρόμου, να ακούει μουσική, να συνομιλεί κτλ.). Εδώ ανήκουν επίσης και η λειτουργία της καρδιάς, των πνευμόνων, της χώνευσης και όλων των λοιπών λειτουργιών του ανθρώπινου σώματος.

Ασυνείδητο: Ο βυθός της λίμνης, επάνω στον οποίο στηρίζεται όλη η λίμνη και είναι και το κατακάθι της. Στο ασυνείδητο έχουν σπρωχθεί ιδέες, συναισθήματα, φαντασίες που βρίσκονται έξω από τη συνειδητή αντίληψη επειδή θεωρήθηκαν κατά κάποιο τρόπο μη αποδεκτές από το συνειδητό. Στο ασυνείδητο επίσης, καταχωρούνται και παράπλευρες πληροφορίες που έχει λάβει ο εγκέφαλος, χωρίς να έχει προκαλέσει την προσοχή του συνειδητού μας. Ο Γιουνγκ αναφέρεται και στο συλλογικό ασυνείδητο που θα λέγαμε πως είναι ό,τι έχει περάσει μέσα μας από τις κοινωνικές αντιλήψεις και αρχές, τις οποίες μπορεί συνειδητά να μην έχουμε αποδεχτεί.

Κάποιες φορές ο βυθός της λίμνης ανακατεύεται. Η λάσπη και η βρωμιά του, αν υπάρχουν, λερώνουν όλο το νερό της λίμνης.

Το αθέατο και άγνωστο κομμάτι του εαυτού μας είναι ο παλιός άνθρωπος όπως τον ονομάζει ο Απόστολος Παύλος που τον βλέπει να αντιστρατεύεται σε κάθε καλή προσπάθεια και προσπαθεί με όπλα πνευματικά να τον νικήσει. Αυτό το σκοτεινό κομμάτι της ύπαρξής του προσπαθούσε να καταλάβει ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και φώναζε νυχθημερόν «*Κύριε, φώτισόν μου το σκότος...*». Κι όλοι οι ασκητές που χτυπάνε σαν χταπόδι τον εαυτό τους, βλέπουν με καθαρά μάτια την αγιότητα του Θεού κι ύστερα ατενίζουν το άθλιο είναι τους. Από το ένα μέρος απελπίζονται για την αθλιότητά τους κι απ' το άλλο επιζητούν το έλεος του Παντοδύναμου και Πανάγαθου Θεού.

Αλλά η θέα του βαθύτερου είναι μας είναι υποχρέωση και σκοπός ζωής όλων μας. Πρέπει κάποια στιγμή να συνέλθουμε, να βρούμε τρόπο να διεισδύσουμε στα βάθη της ψυχής μας, να αναγνωρίσουμε την πραγματική μας κατάσταση και ν' αρχίσουμε επιτέλους το επίσης κοπιώδες αλλά και λυτρωτικό έργο της μετανοίας. Αυτό το έργο θα μας αξιώσει να κερδίσουμε τη **δικαίωση** εκ μέρους του Θεού. «*Σας λέγω ότι κατέβη δεδικαιωμένος ο τελώνης μάλλον*», θα μας πει την Κυριακή ο Κύριος στην περίφημη παραβολή. (Τον άκουσε ο Θεός. Εισάκουσε την προσευχή του και δέχτηκε τη μετάνοιά του).

Πώς μπορεί όμως να οδηγηθεί κανείς στην αυτογνωσία; Ο Πανάγαθος Θεός που πονάει για την πνευματική μας προκοπή μας έδωσε τους εξής τρόπους, τα εξής μέτρα για να γνωρίσουμε τον εαυτό μας:

Το πρώτο είναι ο **νόμος του Θεού**, οι εντολές Του που τις απευθύνει σε μένα προσωπικά, όπως και σε όλους τους ανθρώπους. Πρέπει να τηρήσουμε όλες τις εντολές. Όποιος αλλοιώσει έστω κι ένα γράμμα των εντολών και διδάξει και ζήσει έτσι είναι αξιοκατάκριτος, μάλλον αξιολύπητος. Οι εντολές του Θεού είναι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο με συμφέρει να στοιχίσω τη ζωή μου. Βάζω λοιπόν τον κανόνα το Θεού δίπλα στη ζωή μου και βλέπω πόσο απέχω ή πόσο έχω αποκλίνει. Πόσων μοιρών σκολίωση έχω πάθει. Για να τηρήσουμε τις εντολές βέβαια πρέπει να τις γνωρίσουμε. Διπλό λοιπόν το τεστ

αυτογνωσίας. Γνωρίζουμε τις εντολές; Κι αν τις γνωρίζουμε, τις εφαρμόζουμε με ευλάβεια και χωρίς χαρίσματα στην τεμπελιά μας και στη φυγοπονία μας; Δεν ξέρω αν υπάρχει κάποιος που μπορεί να βγει ευθαρσώς και να πει «Γνωρίζω και τηρώ». Όσο γνωρίζουμε, τόσο βλέπουμε την αδυναμία μας και ελεεινολογούμε τον εαυτό μας. Αγαπάμε, μακροθυμούμε, συγχωρούμε, ελεούμε, εγκρατευόμαστε, έχουμε καθαρή καρδιά, προσευχόμαστε αδιαλείπτως, εμπιστευόμαστε σαν μικρά παιδιά στην αγάπη του Θεού Πατέρα μας; Και πόσα άλλα μικρά και μεγάλα που συχνά τα παραβλέπουμε και μάλιστα χωρίς πολλές τύψεις και καθόλου μετάνοια; Κι όχι μόνο αυτό. Πρέπει να πηγαίνουμε πιο βαθιά. Γιατί δεν μακροθυμώ, γιατί δεν συγχωρώ; Τι με κρατάει σκληρό κι ανελέητο; Συνήθως βρίσκουμε προφάσεις. Ντύνουμε την αδυναμία μας με δικαιολογίες «Έχω δίκιο. Δεν ήταν καθόλου σωστό αυτό που μου έκαναν.» κτλ.. Συνήθως δεν κοιτάμε τη δική μας ανημπόρια αλλά το κομμάτι ευθύνης του άλλου. Όχι μόνο δεν μετανοούμε, αλλά γινόμαστε κριτές και κατηγοροι με μεγάλη σφοδρότητα.

Δεύτερο μέτρο και βοήθημα είναι **ο απλός τρόπος ζωής**, η αποταγή του πλούτου και της πολυτέλειας. Μια ψυχή βολεμένη και πνιγμένη στα υλικά αγαθά δεν έχει καθαρά μάτια για να δει τα πάθη της. Πρέπει να ζούμε με κάποια στέρηση, εκούσια - αν δεν υπάρχει η ακούσια - για να κρατάμε τον καλομαθημένο εαυτό μας σε εγρήγορση, σε αγωνιστικότητα, σε διάθεση αυτοκριτικής και δρόμο αυτογνωσίας. (Επειδή δεν μπορούσαμε εκούσια να μπούμε στη λιτότητα, μας έδωσε ο Θεός την **κρίση** για να μας βοηθήσει. Το πόσο καλό θα μας κάνει η κρίση θα το καταλάβουμε αργότερα).

Ο Μέγας Βασίλειος έχει γράψει μια εξαιρετική ομιλία σ' έναν στίχο της Παλαιάς Διαθήκης «**Πρόσεχε σεαυτῷ μή ποτε γένηται ρῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα**». Σ' αυτή την ομιλία του κάνει τον εξής διαχωρισμό: «*Πρόσεχε λοιπόν τον εαυτό σου, δηλαδή, όχι τα δικά σου, ούτε αυτά που είναι γύρω από εσένα, αλλά μόνο τον εαυτό σου πρόσεχε. Γιατί άλλο είμαστε εμείς, άλλο τα δικά μας κι άλλο αυτά που είναι γύρω από εμάς. Εμείς είμαστε η ψυχή και ο νους*

μας, κι έχουμε πλαστεί κατ' εικόνα του Πλάστη μας, δικό μας είναι το σώμα μας και οι αισθήσεις του κι αυτά που είναι γύρω μας είναι τα χρήματα και τα επαγγέλματα κι όλα όσα έχουμε στήσει στη ζωή μας. Τι μας λέει λοιπόν ο στίχος της Γραφής; Μην προσέχεις τόσο τη σάρκα σου και μην επιδιώκεις με κάθε τρόπο το καλό της, δηλαδή την υγεία, την ομορφιά, τις ηδονικές απολαύσεις και την μακροζωία, ούτε να θαυμάζεις τα χρήματα και τη δόξα και την εξουσία. Ούτε όλα εκείνα που υπηρετούν αυτή την πρόσκαιρη ζωή να θεωρήσεις σπουδαία και να παραμελήσεις αυτά που θα έπρεπε να είναι πρώτα στη ζωή σου. Αλλά πρόσεχε τον εαυτό σου, δηλαδή την ψυχή σου. Αυτή να στολίζεις κι αυτήν να φροντίζεις ώστε με προσοχή να διώχνεις μακριά της τον ρύπο που της προσθέτει η πονηρία, να την καθαρίζεις από κάθε αισχρή επιθυμία και να την στολίζεις και να την ομορφαίνεις με τα κάλλη της αρετής. Εξέτασε τον εαυτό σου, ποιος είσαι. Γνώρισε τη φύση σου. Έχεις ένα σώμα θνητό και μια αθάνατη ψυχή, γιατί η φύση μας είναι διπλή. Ό,τι έχει σχέση με το θνητό σώμα γρήγορα παρέρχεται κι ό,τι συγγενεύει με την ψυχή μας είναι ανώτερο κάθε περιγραφής. **Ύπερόρα σαρκός, παρέρχεται γάρ, έπιμελοῦ ψυχῆς πράγματος άθανάτου».**

Αν η ζωή μας είναι μια λατρεία του σώματος – σπίτια που θέλουν συνεχή φροντίδα, επάγγελμα που θέλει κυνήγημα και πολύ άγχος, φαγητά περίτεχνα που για να παρασκευασθούν χρειάζονται κόπο και χρόνο και πολλά έξοδα, ρούχα πολυτελή, ατελείωτες αγορές, διασκέδασεις, εκδρομές, περιποίηση σώματος, παρέες που τρώνε όλο το χρόνο μας, τηλεόραση κτλ. – τι χρόνος και διάθεση θα περισσέψει για την ψυχή που είναι αθάνατη; Δεν μας μένει ώρα ούτε διάθεση για το ύψιστο έργο μας που είναι η γνώση της ψυχής μας και η καλλιέργειά της. Γι' αυτό η απλότητα και η λιτότητα, η εκούσια ένδεια γίνονται μέσα αυτογνωσίας.

Τρίτο βοήθημα της αυτογνωσίας είναι **ο προσευχητικός τρόπος ζωής**. «Άδιαλείπτως προσεύχεσθε». «Μνημονευτέον τοῦ Θεοῦ μάλλον ἢ άναπνευστέον», μας λένε ο Απόστολος Παύλος και ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος. Με την προσευχή καθαίρονται οι άγιοι και α-

ξιώνονται να λουστούν στο άκτιστο φως της Θείας Χάριτος. Απομακρύνονται από τις γήινες φροντίδες και βλέπουν καθαρότερα την ψυχή τους. Την εξετάζουν σε βάθος και κατανύγονται μπροστά στη συνειδητοποίηση της δικής τους αναξιοτήτας και του ελέους του Θεού. Αυτή η επίγνωση τους κάνει να λένε: *«Από ρυπαρών χειλέων, από βδελυράς καρδίας, από άκαθάρτου γλώσσης, έκ ψυχῆς έρρυπωμένης δέξαι δέησιν, Χριστέ μου...»* Είναι τόσο αμαρτωλός ο Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος; Με τα δικά μας μέτρα είναι άγιος. Αυτός βλέπει τον εαυτό του χειρότερο από τον Άσωτο, από τον Τελώνη και από την Πόρνη. Δεν ταπεινολογεί για να γίνει αρεστός. Έχει φωτιστεί η ψυχή του από την προσευχή και είναι μπροστά του ανοιχτή και ευδιάκριτη σ' όλο της το βάθος και βλέπει κάθε σκουπιδάκι, κάθε ίχνος σκόνης που την αμαυρώνει. Γι' αυτό ζητάει συνεχώς το έλεος του Θεού. Έχει μπει **σ' έναν ευλογημένο κύκλο προσευχής-αυτογνωσίας**. Όσο προσεύχεται αυτογνωρίζεται και όσο αυτογνωρίζεται προσεύχεται εκζητώντας το έλεος και τη συγχώρηση από τον οικτίρμονα Θεό. Αν εμείς δεν μπορούμε να δούμε ότι είμαστε αμαρτωλοί και πάμε στον πνευματικό μας και δεν βρίσκουμε τι να πούμε και προσπαθούμε να δικαιολογήσουμε τις ασχήμιες μας φορτώνοντας τα λάθη μας στους άλλους, σίγουρα είμαστε βαθιά νυχτωμένοι και σκοτεινοί, μακριά από την ευεργετική αυτογνωσία.

Εκτός από την προσευχή, **η συμμετοχή στα μυστήρια** είναι επίσης πράξη θεραπευτική και ζωοποιός και φωτιστική. Η Θεία Χάρις η τα ασθενή θεραπεύουσα και τα ελλείποντα αναπληρούσα διά των Μυστηρίων μας επισκέπτεται, μας ενισχύει, μας καθαίρει, μας φωτίζει. Το Βάπτισμα μας μπολιάζει στο δέντρο του Χριστού, η Μετάνοια και η Θεία Κοινωνία μας τρέφουν με τους ζωογόνους χυμούς του. Αν απέχουμε, μαραζώνουμε, στεγνώνουμε. Δεν ζούμε αληθινά και δεν είμαστε σε θέση να αυτοεξεταζόμαστε και να οδηγούμαστε στην επιθυμητή επίγνωση.

Τώρα θα γνωρίσουμε δύο καθρέφτες της ψυχής μας. Όταν ετοιμαζόμαστε το πρωί για τη δουλειά ή για μια τέλος πάντων έξοδο, θέλουμε να κοιταχτούμε στον καθρέφτη να δούμε αν είμαστε σωστά ντυμένοι και τακτοποιημένοι. Ή, εμείς οι γυναίκες ιδίως, κοιταζόμαστε συχνά στον καθρέφτη να δούμε πώς πάνε οι ρυτίδες μας, αν είμαστε ακόμα ωραίες κτλ.. Αν για το σώμα μας υπάρχει ο καθρέφτης που ξέρουμε, υπάρχουν και καθρέφτες για την ψυχή μας. Ο πρώτος είναι **οι βίοι των αγίων μας**. Μελετώντας τους γνωρίζουμε τις αρετές και τον αγώνα τους, τη μετάνοια και την προκοπή τους υπό συνθήκες που πολλές φορές μας θυμίζουν τη δική μας ζωή. Ο Θεός είναι Θεός, Παντοδύναμος, Πανάγαθος, Πάνσοφος. Φυσικά δύναται τα πάντα. Οι άγιοι όμως ήταν και είναι άνθρωποι με πάθη, με πτώσεις, με αδυναμίες. Αν εκείνοι μπόρεσαν, μπορούμε κι εμείς να προοδεύσουμε πνευματικά. Αν εκείνοι άσκησαν τις αρετές, μπορούμε κι εμείς. Αν εκείνοι ήρθαν σε επίγνωση και αυτογνωσία μπορούμε κι εμείς να έρθουμε. Οι άγιοι είναι ο έλεγχός μας, αλλά και η επιβεβαίωσή μας. Αυτοί αποδεικνύουν διά μέσου των αιώνων ότι «Ζει Κύριος ο Θεός!».

Ο δεύτερος καθρέφτης είναι πιο οδυνηρός γιατί είναι ζωντανός. Και οι άγιοι ζουν, αλλά συνήθως δεν μας ζορίζουν πολύ, είναι διακριτικοί και αγαπητικοί απέναντί μας. Είναι τόση η αγάπη τους που με καλή διάθεση τους αποδεχόμαστε. Μπροστά τους υποκλινόμαστε χωρίς αντιρρήσεις. Αυτός ο δεύτερος καθρέφτης είναι ενοχλητικός γιατί μας αποδεικνύει σκάρτους, γιατί φανερώνει όλα μας τα ψεγάδια και μάλιστα φωναχτά και επίμονα. Ποιος είναι αυτός; Είναι **ο δύσκολος αδερφός** μας που τον έφερε δίπλα μας η Πρόνοια του Θεού ακριβώς για να παίξει αυτόν το ρόλο. Είναι το κάθε στραβόξυλο, ο οργίλος σύζυγος, το ανυπάκουο ή ξεστρατισμένο παιδί, ο απαιτητικός προϊστάμενος, ο ανάποδος γείτονας κτλ. Αυτός που λέμε ότι μας βγάζει τον χειρότερο εαυτό μας, που μας σπάζει τα νεύρα και χάνουμε τον αυτοέλεγχό μας, που μας αδικεί και τινάζομαστε στον αέρα, που μας προσβάλλει και κάνουμε μήνες να συνέλθουμε, που τα λόγια του μας πληγώνουν – τι πληγώνουν; τον εγωισμό μας – που δεν σέβεται την

προσωπικότητα και την ευαισθησία μας – δηλαδή την ιδεατή τέλεια εικόνα του εαυτού μας. **Κι όμως αυτός ο αρνητικός άνθρωπος είναι η ευλογία μας.** Γιατί γίνεται η στραβομάρα του αιτία να φανερωθεί η δική μου αδυναμία, ο εγωισμός μου, ο καλά κρυμμένος θυμός μου, η υπερηφάνειά μου, η ανυπομονησία μου. **Σπάζει την ιδεατή μου εικόνα.** Αυτό στην αρχή με συγκλονίζει, με διαλύει, με ταπεινώνει τόσο που αισθάνομαι εξουθένωση. Θέλω να τον εκδικηθώ, να του κλείσω το στόμα. Μα αυτός είναι εκεί ξανά και ξανά και ξανά, όσο του επιτρέψει ο Θεός. Και μου λέει και μου φωνάζει την αδυναμία μου. Αν ακούσω τη φωνή του θα σωθώ. «Δίδου σοφῶ ἀφορμήν καί σοφότερος ἔσται. Ἔλεγε ἀσεβῆ καί μισήσει σε». Λέει η Σοφία της Παλαιάς Διαθήκης. Ο σοφός άνθρωπος, επιζητεί τον έλεγχο για να γίνει σοφότερος. Ο ασεβής, που δεν ενδιαφέρεται για την πνευματική του προκοπή, ταραζεται και μισεί τον ελεγκτή του. Δυστυχώς αυτόν τον ζωντανό καθρέφτη δεν τον αναγνωρίζουμε εύκολα κι ακόμα πιο δύσκολα τον αποδεχόμαστε. Αν όμως τον δεχτούμε σαν ευλογία, σαν συστημένο δώρο για τη θεραπεία μας και την αυτογνωσία μας, μπαίνουμε κυριολεκτικά κατευθείαν στο στόχο, δηλαδή στο δρόμο της επίγνωσης, της ταπείνωσης, της μετάνοιας και της κατάνυξης, δηλαδή της θέωσης.

Πρέπει τέλος να προσθέσουμε ότι όλα αυτά τα μέσα αυτογνωσίας για να καρποφορήσουν χρειάζονται **το κατάλληλο κλίμα.** Ένα δέντρο αν το φυτέψουμε σε κλίμα που δεν του ταιριάζει, ακόμα κι αν το περιποιούμαστε και το φροντίζουμε, δεν θα αναπτυχθεί κανονικά και ίσως και να ξεραθεί παρά την έγνοια μας και τις προσπάθειές μας. Ας φυτέψουμε ένα έλατο δίπλα στη θάλασσα ή έναν φοίνικα στην Πίνδο. Είναι δυνατόν να ευδοκιμήσουν; Ίσως φανεί σκληρό αλλά αποδεικνύεται στην πράξη αληθινό, ότι το πιο κατάλληλο κλίμα για να έλθει ο άνθρωπος εις εαυτόν είναι οι θλίψεις και ο πόνος. Δεν είναι η λεγόμενη «ευτυχία». Όταν όλα στη ζωή μας πάνε καλά εφησυχάζουμε, γινόμαστε πλαδαροί και τεμπέληδες. Βολευόμαστε. Αυτό το βόλεμα είναι ο θάνατος της πνευματικής ζωής και του πνευματικού αγώνα. Γι' αυτό επιτρέπει ο Θεός πολέμους, αρρώστιες, αποτυχίες,

πρώωρους θανάτους, οικονομικές κρίσεις κτλ. Μόλις έρθει η δοκιμασία ξυπνάμε, ψάχνουμε να βρούμε τι έφταιξε και σε επίπεδο υλικό, αλλά πολύ συχνά και σε επίπεδο ψυχικό και πνευματικό. Ο Παράδεισος, λέει, θα γεμίσει χάρη στον καρκίνο. Μια βασανιστική αρρώστια μπορεί να είναι αφορμή βαθύτατης αυτογνωσίας. Ένας πρώωρος θάνατος – παιδιού – μπορεί να οδηγήσει τους γονείς του σε μετάνοια κτλ. Οι θλίψεις μαλακώνουν την ψυχή, την κάνουν διαπερατή και στη Χάρη του Θεού και στα πνευματικά μας μάτια που αγωνίζονται να την αυτογνωρίσουν.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ένα μεγάλο λάθος που κάνουμε, όπως λίγο το θίξαμε παραπάνω, όταν τάχα κάνουμε αυτοέλεγχο. Αυτοδικαιωνόμαστε, γιατί συγκρίνουμε τους εαυτούς μας με άλλους ανθρώπους και βρισκόμαστε καλύτεροι στους τύπους και στα εξωτερικά σημεία. Αυτή η σύγκριση είναι εξαρχής απαράδεκτη και αστήρικτη. Κάθε άνθρωπος ξεκινάει από άλλη βάση, με άλλα δεδομένα, χαρίσματα, ικανότητες, παιδεία, καλλιέργεια, γνώσεις, οικογενειακό περιβάλλον. Αν εμείς που ακούσαμε τόνους ωφέλιμων διδασκαλιών και που από τα βρεφικά μας χρόνια είμαστε μέσα στην Εκκλησία με Θεία Κοινωνία και Εξομολόγηση, καταφέραμε να κάνουμε στη ζωή μας πέντε βήματα προόδου, μπορεί να είμαστε ελάχιστοι και πολύ πίσω από κάποιον που έζησε σε περιβάλλον άξεστο, χωρίς την παραμικρή παιδεία και καλλιέργεια, εχθρικό προς την Εκκλησία, απάνθρωπο κτλ. που κατέληξε στο κελί κάποιας φυλακής κι όμως για τα δικά του μέτρα έκανε δέκα βήματα προόδου. Μόνο ο Θεός ξέρει τις δυνάμεις, την αφετηρία, τον αγώνα, την ορμή, την πρόοδο καθενός. Μόνο Αυτός μπορεί να κρίνει και να δικαιώσει. Κανένας άλλος. Μια τέτοια σύγκριση λοιπόν δεν επιτρέπεται ούτε σαν λογισμός. Δεν έχει νόημα και κυρίως δεν μας βοηθά στην αυτογνωσία μας.

Τέλος ας πούμε ότι η εν Χριστώ αληθινή αυτογνωσία οδηγεί στη μετάνοια και στην ελπίδα, στην προσδοκία του ελέους του Θεού. Αν οδηγεί στην απόγνωση είναι εκ του πονηρού. *«Εικών είμι τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καί στίγματα φέρω πταισμάτων. Οἰκτίρησον τό σόν πλάσμα, Δέσποτα, καί καθάρισον σῆ εὐσπλαγχνία καί τήν ποθεινήν*

πατρίδα παράσχου μοι Παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με». Αυτή είναι η κατάληξη της αυτογνωσίας.

«Οἶδα, Σῶτερ, ὅτι ἄλλος, ὡς ἐγώ, οὐκ ἔπαισέ Σοι, οὐδέ ἔπραξε τάς πράξεις ἅς ἐγώ κατειργασάμην. Ἀλλά τοῦτο πάλιν οἶδα, ὡς οὐ μέγεθος πταισμάτων, οὐχ ἁμαρτημάτων πλῆθος, ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ μου τήν πολλήν μακροθυμίαν καί φιλανθρωπίαν ἄκραν. Ἄλλ' ἐλαίω συμπαθείας τοὺς θερμῶς μετανουῶντας καί καθαίρεις καί λαμπρύνεις καί φωτός ποιεῖς μετόχους, κοινωνοὺς Θεότητός Σου ἐργαζόμενος ἀφθόως».

Αυτός είναι και ο στόχος της αυτογνωσίας, όπως είπαμε, η κοινωνία με τη Θεότητα, δηλαδή ο Αγιασμός μας.

* * *

Δεύτερο βήμα: Ταπείνωση

Όταν προχωρήσουμε λίγο σε αυτογνωσία, οδηγούμαστε στην ταπείνωση.

Η ταπείνωση δεν απαιτεί μια ιδιαίτερη, ξεχωριστή προσπάθεια. Είναι καρπός της κατανόησης της ανθρώπινης αδυναμίας μας στο βαθμό που συνειδητοποιείται η μετοχή στην κοινή πανανθρώπινη μοίρα και η βεβαιότητα του κοινού τέλους που είναι ο θάνατος. Είναι η συνειδητοποίηση της ύπαρξης των πολύ περιορισμένων ορίων μας, ως ανθρώπων.

Η ταπείνωση έρχεται σαν φυσική συνέπεια της αυτογνωσίας. Ο άνθρωπος που έχει γνωρίσει τον εαυτό του, δηλαδή τις αδυναμίες του, τις πτώσεις, τα φοβερά ελλείμματά του ενώπιον του ευεργέτη Θεού, έχει αποκτήσει **μια ευχαριστιακή σοφία**. Αισθάνεται ταπεινά, καθώς γνωρίζει πολύ καλά πως ό,τι κατόρθωσε στη ζωή του είναι εν πολλοίς δώρο του Θεού, αλλά και προϊόν μιας διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης, αλληλεπίδρασης προσώπων.

Π.χ. Ένας πετυχημένος γιατρός οφείλει πολλά στο οικογενειακό του περιβάλλον που τον στήριξε ως παιδί και νέο στις σπουδές του, αλλά και στη σύζυγο και τα παιδιά του που ανέχονται την αφιέρωσή του στην επιστήμη και την καριέρα, η οποία κατά κανόνα είναι εις βάρος της οικογένειας. Οφείλει στους καθηγητές, δασκάλους, ειδικούς που τον βοήθησαν να μάθει, οφείλει σε όσους επιστήμονες προηγήθηκαν και έχτισαν την πυραμίδα της επιστημονικής γνώσης στο δικό του πεδίο, οφείλει στις θετικές κοινωνικές συγκυρίες, αλλά κυρίως στη Θεία Πρόνοια, που του χάρισε ευφυΐα, υπομονή, αρτιμέλεια ενώ γύρω του υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που υπολείπονται σε όλα αυτά κτλ. Μπορεί λοιπόν, αν έχει αυτογνωσία, να καυχιέται σαν να είναι προσωπικό αποκλειστικά κατόρθωμά του η επιστημονική πρόοδος και καταξίωση;

Ο αθλητής που πρωτεύει έχει δίπλα του μια οικογένεια που του έχει συμπαρασταθεί με άπειρες θυσίες και κόπο και χρήματα, έχει προπονητές, φυσιοθεραπευτές, αθλητιάτρους, μάνατζερ, χορηγούς. Έχει φυσική σωματική διάπλαση χαρισματική, αλλά γι' αυτήν δεν έχει συμβάλει περισσότερο απ' ό,τι κάποιος που βρέθηκε εκ γενετής σε αναπηρικό καροτσάκι ή με νάρθηκες στα πόδια για να μπορέσει να σταθεί στοιχειωδώς. Αν ο αθλητής έχει ταπείνωση, δηλαδή επίγνωση θα τα αναγνωρίσει όλα αυτά, αλλιώς θα είναι ένας υπερφίαλος εγωιστής.

Συναισθάνεται επίσης ο άνθρωπος, ο οποίος γνωρίζει το είναι, το δικό του και όλου του κόσμου, πως μπροστά στο άπειρο σύμπαν, μπροστά στην άπειρη γνώση, η δική του ύπαρξη είναι μηδενική. Τα επιτεύγματά του είναι μια σταγονίτσα. Γι' αυτό και μαζί με τον Σωκράτη καταλήγει: «*Έν οἶδα, ὅτι οὐδέν οἶδα*».

Ο γέροντας ασκητής που πέρασε χρόνια και δεκαετίες αυτογνωρίζομενος, με προσευχή, νηστείες, μελέτη του θείου Λόγου, συμμετοχή στα Μυστήρια και όλα όσα είπαμε στο πρώτο βήμα, λέει «είμαι ο χειρότερος των αμαρτωλών». Δεν ταπεινολογεί για να κερδίσει εντυπώσεις. Στη διάρκεια της ισόβιας άσκησής του συνειδητοποίησε βαθιά την προσωπική του αδυναμία. Είναι αυθεντικός και ειλικρινής. Αλλά

δεν αισθάνεται ούτε απογοήτευση, ούτε κατάθλιψη, γιατί δεν βασίζεται στις δικές του μηδαμινές δυνάμεις, αλλά παίρνει χαρά και δύναμη από τη βίωση της απίστευτης και ανείπωτης εμπειρίας που του έχει προσφέρει η συνάντησή του με τον Θεό. Ο ουρανός του έχει φανερώσει την ομορφιά του, ακριβώς όπως ο έναςστρος ουρανός φανερώνει το μεγαλείο του εκεί που δεν εμποδίζουν τα ψεύτικα φώτα της πόλης.

Η ταπεινοφροσύνη λοιπόν παίρνει τη μορφή της ελπίδας, καθώς οδηγεί τον άνθρωπο στη γνώση και την κατάκτηση του μέτρου. Αναζητά τη σοφία όπου κι αν κρύβεται. Χαίρεται την ομορφιά, δίχως να απαιτεί να την κατέχει. Είναι πλούσια και δεν κινδυνεύει από καμιά πτώχευση. Χαίρεται, πανηγυρίζει, γλεντάει το κάθε τι που της προσφέρεται άμεσα ή έμμεσα, αλλά δεν παθιάζεται να το εξασφαλίσει αυτό πάση θυσία και να το οικειοποιηθεί αποκλειστικά. Εδώ εντοπίζεται το σφάλμα, το πάθημα, το έγκλημα, η αυτοχειρία του σύγχρονου ανθρώπου. Θέλησε, επειδή ακριβώς έχει χάσει το μέτρο και το ευχαριστιακό φρόνημα, να χαρεί υλικά πράγματα και ανέσεις **αποκλειστικά και διά βίου**. Για να τα εξασφαλίσει όλα αυτά πούλησε κυριολεκτικά τη ζωή του, την ελευθερία του, τη χαρά του, την ισορροπία του. Μπορούμε να χαιρόμαστε το κάθε υλικό ή πνευματικό γεγονός, αλλά, να μη χάνουμε για να το κερδίσουμε, τη σχέση μας με τους άλλους ανθρώπους. Κάθε επιτυχία και χαρά μας μπορεί να γίνεται αφορμή και δυνατότητα για να σχετιστούμε γνήσια και αγαπητικά με άλλους ανθρώπους.

Διαφορετικά η επιτυχία θα αποτελεί μια τεράστια χαράδρα που θα μας απομακρύνει, θα μας αποξενώνει, θα μας εγκλωβίζει και θα μας τιμωρεί. Αυτός είναι ο **ανταγωνιστικός τρόπος ζωής**. Μας σπρώχνει στο να θέλουμε συνεχώς να αποδεικνύουμε την υπεροχή μας έναντι των άλλων. Οι άλλοι καταγράφονται μέσα μας ως αντίπαλοι που πρέπει να υπερκεραστούν. Αυτός ο τρόπος δυστυχώς έχει επικρατήσει στη ζωή μας. Κι αυτόν εφαρμόζουμε κυρίως ως παιδαγωγική αρχή. Να είναι τα παιδιά μας πρώτοι μαθητές πάση θυσία και να

θεωρούνται οι συμμαθητές ανταγωνιστές και αντίπαλοι σ' έναν αγώνα εξόντωσης. Είναι φοβερό!

Θα μείνουμε εδώ και σ' ένα άλλο χαρακτηριστικό ημών των Ελλήνων που αποδεικνύει πόσο εγωιστές και ανταγωνιστικοί είμαστε. Αγαπάμε και φροντίζουμε μόνο τα προσωπικά ή οικογενειακά δικά μας αντικείμενα. Τα κοινόχρηστα, θαρρείς πως τα μισούμε. Αδιαφορούμε παντελώς γι' αυτά, τα καταστρέφουμε, τα βρομίζουμε. Ποιος καθαρίζει το πεζοδρόμιο μπροστά στο σπίτι του; Ποιος φροντίζει το παρκάκι της γειτονιάς του; Μέχρι την πόρτα μας εσωτερικά λάμπουν τα πάντα με υπερβολή πολλές φορές. Από κει και πέρα ... *«γαία πυρί μιγείτω»*. Αν δεν ήμασταν τόσο ανταγωνιστικοί θα είχαμε ωραία πάρκα που θα τα χαιρόμασταν όλοι και θα τα νοιαζόμασταν και θα τα προσέχαμε σαν δική μας περιουσία, ωραίες καθαρές εξοχές στην πανέμορφη πατρίδα μας. Στον κοινόχρηστο χώρο θα συναναστραφούμε με τους άλλους. Θα έρθουμε κοντά. Θα νιώσουμε πως μοιραζόμαστε μια κοινή μοίρα. Θα μετριάσουμε το εγώ και την αλαζονεία μας. Αντίθετα η ισχυρά προστατευμένη ιδιοκτησία μας χτίζει γύρω μας τείχη αδιαπέραστα και φουσκώνει τον εγωισμό μας.

Όλη μας η ζωή έχει θεμελιωθεί πάνω στον εγωισμό και τον ανταγωνισμό. Αλλά ήδη γευόμαστε τους πικρούς καρπούς της αλαζονείας και της υπερηφάνειάς μας. Χάσαμε το μέτρο. Χάσαμε την ταπείνωση. **Γιατί ταπείνωση είναι η επίγνωση του μέτρου της ύπαρξής μας σε σχέση με το Θεό και τους άλλους ανθρώπους. Η συνεργατική, η απλή και φιλόανθρωπη στάση ζωής που δίνει στον άνθρωπο μια εσωτερική γαλήνη, μια ασφάλεια, μια γλυκύτητα.**

Ας μη νομίσουμε πως είναι ταπείνωση η παραίτηση από τις χαρές της ζωής, από τη δημιουργικότητα, από τα όνειρα και τα σχέδια. Όπως δεν είναι ταπείνωση η κομπλεξική αυτοαπαξίωση και η ταπεινολογία και η ταπεινοσχημία. Αντίθετα όλα αυτά κρύβουν έναν πληγωμένο εγωισμό που αγωνίζεται με πολύ άσχημο κι αδέξιο κι αποκρουστικό τρόπο να κερδίσει έπαινο και αναγνώριση.

Εγωισμός είναι η αδιαφορία για τους άλλους. Είναι μια αυτοκαταδίκη σε ισόβια δεσμά, μια θανατηφόρος νόσος της ανθρωπίνης

ύπαρξης. Είναι το ασφυκτικό κλείσιμο στα δεσμά του εαυτού. Η απαξιωτική, περιφρονητική, προσβλητική στάση απέναντι στους άλλους ανθρώπους δεν αναπαριστά μian έκφραση δύναμης και σιγουριάς, όπως πολλοί ίσως φαντάζονται, αλλά έκφραση μιας εσωτερικής αναπηρίας που έχει απολέσει τη δύναμη και τη χαρά της τρυφερότητας, μιας εσωτερικής ερημιάς, μιας κατεστραμμένης ζωής.

Μορφή κρυφού εγωισμού είναι η κακομοιριά και η μιζέρια. Είναι κλείσιμο στον μικρόκοσμο της αυτολύπησης, της παραίτησης, της αδικίας, της έλλειψης επιθυμιών, που δεν επιτρέπει επίσης το άνοιγμα στον άλλο άνθρωπο. Οι μίζεροι άνθρωποι αναζητούν άλλοθι για τα προβλήματά τους στις κακές συνθήκες, στη μοίρα. Παραιτούνται, δεν αγωνίζονται, δεν κοπιάζουν να βρουν λύσεις. Κλεισμένοι στην αυτοκατασκευασμένη εν πολλοίς δυστυχία τους αναμασούν ηδονικά τα αρνητικά γεγονότα που έχουν ζήσει.

Είναι λοιπόν η ταπείνωση η φυσική στάση ζωής του ανθρώπου που έχει τοποθετηθεί απέναντι στο Θεό και στους συνανθρώπους του απλά, με επίγνωση του μέτρου και της αξίας του. Δεν έγινε όλος ο κόσμος για να μας υπηρετεί. Δεν φτιάχτηκε το σύμπαν γύρω από εμάς. Είμαστε ένα απειροελάχιστο σημαδάκι μέσα στον απροσμέτρητο κόσμο, γι' αυτό και θα μπορούσε να είμαστε τιποτένιοι. Όμως γι' αυτό το τίποτα έγινε ο Θεός άνθρωπος, ανέλαβε αυτή τη χωμάτινη τιποτένια σάρκα, ανέλαβε αυτή την ελάχιστη ύπαρξη που είμαι εγώ και την θέωσε, την έκανε παμμέγιστη σαν Αυτόν. Η δική μου αξία είναι τιποτένια. Μαζί με τον Θεό γίνομαι κι εγώ μεγάλος-η. Αυτή είναι η αληθινή ταπείνωση. Περιέχει **και** την αναγνώριση ενός μεγαλείου, του μεγαλείου της αγάπης του Θεού που με συμπεριλαμβάνει στο σχέδιο της σωτηρίας Του. Γι' αυτό είμαι χαρούμενος-η. Δεν μιζεριάζω.

Τιμώ τα χαρίσματα που μου έδωσε ο Θεός, ως δικά Του δώρα. Τα αξιοποιώ, γιατί μου το έχει ζητήσει ρητά μ' εκείνη την υπέροχη παραβολή (Ματθ.25, 14-30) των ταλάντων. Ένα σημαντικό κομμάτι της δουλειάς που υποχρεούμαι να κάνω για να αυτογνωριστώ, είναι το να ανακαλύψω τα χαρίσματα, τα δώρα, τα τάλαντα που μου εμπι-

στεύθηκε ο Θεός και να τα καλλιεργήσω, να τα πολλαπλασιάσω και να Του τα προσφέρω αυξημένα, όταν μου ζητήσει λόγο. Πώς θα πολλαπλασιάσω τα δώρα του Θεού και πώς θα Του τα προσφέρω, ώστε να ακούσω το «*Εύγε, καλέ και έμπιστε δούλε, αποδείχτηκες αξιόπιστος στα λίγα, γι' αυτό θα σου εμπιστευθώ πολλά. Έλα να γιορτάσεις μαζί μου*», είναι επίσης μια μεγάλη ιστορία. Δύο παραμέτρους πρέπει οπωσδήποτε να προσέξουμε: Πρώτη, ότι **αφού είναι δώρα του Θεού, δεν μπορώ να καυχηθώ και να περηφανευθώ** σαν να οφείλονται στην προσωπική μου αξία, στον προσωπικό μου αγώνα («*εί δέ καί έλαβες, τί καυχᾶσαι ως μη λαβών;*») και δεύτερη «*δωρεάν έλάβετε, δωρεάν δότε*», **με τα δώρα του Θεού προς εμένα μπορώ να γίνω κι εγώ δωροεδότης προς τους συνανθρώπους μου**. Σε καμιά περίπτωση τα δώρα του Θεού δεν θα τα χρησιμοποιήσω για να βλάψω κάποιον. Π.χ. Δώρο του Θεού είναι η σωματική ρώμη. Αλίμονο αν τη χρησιμοποιήσω για να πονέσω κάποιον. Αντίθετα μπορώ να βοηθώ με προθυμία όπου με χρειάζονται κτλ.

Χαίρομαι με τις δωρεές του Θεού. Χαίρομαι γιατί είμαι αγαπημένο Του παιδί. Χαίρομαι και το δείχνω. Και Τον εμπιστεύομαι κι ελπίζω κι είμαι αισιόδοξος-η. Δεν εξαρτώ τη χαρά μου από το αν όλα πάνε καλά, όπως εγώ τα έχω σχεδιάσει ή όπως ο κόσμος συνηθίζει να ζει, ή αν έχω όλα τα αγαθά, ή αν δεν με βασανίζει κάποιο πρόβλημα. Χαίρομαι απλά επειδή μ' αγαπά ο Θεός. Χαίρομαι γιατί κάθε λεπτό, κάθε στιγμή συνειδητοποιώ πόσο μ' αγαπάει ο Θεός. Μ' αγαπάει και μου το δείχνει με δωρεές, αλλά και με παιδαγωγία που μπορεί να φαίνεται οδυνηρή, αλλά, αν την εξετάσω ή αν περιμένω να μου αποκαλυφθεί, θα αποδειχθεί σωτήρια.

Κατανοώ τον κάθε άλλον, τον κάθε πλησίον ως ομοιοπαθή με εμένα. Δεν είναι ανταγωνιστής μου. Μπαίνω στη θέση του (αυτό λέγεται συμπάθεια, συγχώρηση). Όταν σφάλει τον αγαπώ ακόμη περισσότερο γιατί είναι πιο αδύναμος. Αν εκείνος δεν μπορεί να με αγαπήσει και να μου φερθεί με συμπάθεια, είναι δική του η δυσκολία, δική του η αναπηρία. Εγώ οφείλω να τον αγαπήσω. «*Μηδενί μηδέν άφείλετε, εímή τό άγαπᾶν άλλήλους*».

Δοξολογώ τον Πλάστη και Πατέρα μου με ύμνους, με ευλογίες, με τη ζωή μου.

Σκεφθείτε, αν ζούμε έτσι, τι μηνύματα περνάμε στα παιδιά μας. Σκεφθείτε πώς θα ήταν η ζωή μας, αν είχαμε εγκαίρως πάρει αυτή την ευχαριστιακή στάση ζωής και όχι την απαιτητική, τη γκρινιάρικη, την ανευχαρίστητη.

* * *

Αγάπη και κανόνες κι εμπιστοσύνη στην αγάπη και την Πρόνοια του Θεού: η άριστη παιδαγωγική συνταγή

Πολύ συχνά οι υπεύθυνοι και προβληματιζόμενοι γονείς αναρωτιούνται -με άγχος κάποιες φορές- αν είναι επαρκείς και σωστοί, αν η παιδαγωγική τους θα αποδειχθεί αποτελεσματική, αν τα λάθη που κάνουν είναι τόσο σοβαρά ώστε να προδικάσουν μια άσχημη εξέλιξη και πορεία ζωής των παιδιών τους, τι πρέπει να προσέξουν, τι να αποφύγουν, να είναι αυστηροί, να είναι υποχωρητικοί κτλ.. Τέτοιες ανησυχίες και ερωτήματα γίνονται πολλές φορές εσωτερικό βάσανο για τους γονείς, ιδίως όταν βλέπουν πώς εξελίσσονται μεγαλώνοντας τα παιδιά στην κοινωνία μας, πόσο ξεφεύγουν στην εφηβεία, πόσο γίνονται αντίθετα, απαιτητικά, ανικανοποίητα, θλιμμένα, εξαρτημένα, επαναστατικά.

Απέναντι στην αγωνία των γονέων ας προσπαθήσουμε να τοποθετηθούμε σήμερα και να κάνουμε μια παιδαγωγική πρόταση.

Τρία βασικά στοιχεία νομίζουμε πως πρέπει να χαρακτηρίζουν την παιδαγωγική μας: **η αγάπη, η επιβολή και τήρηση κανόνων και ορίων και η εμπιστοσύνη μας στην αγάπη και την πρόνοια του Θεού** ο οποίος είναι ο μεγάλος παιδαγωγός και ο πατέρας όλων μας και των παιδιών μας. Αλλά για να χαρακτηρίζουν την παιδαγωγική μας τακτική αυτά τα στοιχεία, πρέπει να τα έχουμε ενστερνιστεί ως αρχές ζωής και να τα έχουμε κάνει βίωμά μας. Γιατί η παιδαγωγική μας τακτική δεν είναι κάτι ξέχωρο από τη ζωή μας. Είναι αυτή η ζωή μας.

1. Η ΑΓΑΠΗ

Πέρυσι κάναμε εκτενή αναφορά στην αγάπη. Μπορείτε να δείτε το τευχάκι με τα περυσινά μας μαθήματα. Πολύ σύντομα θα πούμε πως η αγάπη δεν είναι κάτι που αυτονόητα υπάρχει στους γονείς. Χρειάζεται καλλιέργεια και ξεκαθάρισμα για να μην έχει ιδιοτέλεια και κυρίως να μην καταργεί την ελευθερία του αγαπωμένου προσώπου. Η αγάπη δεν είναι συναίσθημα υποκείμενο σε εναλλαγές και ανατροπές, αλλά βούληση και δέσμευση. Η αγάπη είναι μια συνεχής υπέρβαση κι ένας συνεχής πόνος.

Η προσωπική και επαγγελματική ζωή των γονέων και οι συνθήκες της σύγχρονης ζωής συχνά την αντιστρατεύονται γιατί η αγάπη προς τα παιδιά θέλει αφιέρωση και προσοχή και χρόνο. Ωστόσο παραμένει σ' όλες τις γενιές και σ' όλα τα μήκη και πλάτη της γης η πρώτη αναγκαία συνθήκη για να μεγαλώσουν ήρεμα, ισορροπημένα, ασφαλή και γερά παιδιά. Η αγάπη θα στήσει τη ζεστή φωλιά, την οικογένεια.

Και για να είμαστε τίμιοι **δεν αρκεί η αγάπη μόνο προς τα παιδιά**. Μάλλον δεν υπάρχει αγάπη που απευθύνεται μόνο στα παιδιά κι αφήνει απ' έξω τον ή την σύζυγο και τους συγγενείς (πεθερικά, αδέρφια, ξένους ανθρώπους, κτλ.). Η αγάπη είναι ιδιότητα της ψυχής του γονιού. Υπάρχει και εκφράζεται προς όλους. Και είναι πολύ ωραίο να υπάρχουν δεσμοί με την ευρύτερη οικογένεια –παππούδες, θείοι, ξαδέρφια. Το παιδί αισθάνεται πολύ γεμάτο όταν δέχεται και προσφέρει αγάπη από και προς πολλά πρόσωπα. Ας αναλογιστούμε επίσης ότι μπορεί κάτι να συμβεί σε κάθε άνθρωπο. Η απώλεια ενός γονέα μπορεί να καλυφθεί σε αρκετό βαθμό από την αγάπη μιας γιαγιάς ή ενός παππού ή ενός θείου – κάτι που ήταν πολύ συνηθισμένο παλιότερα.

(Κάποιες φορές επέρχεται η ρήξη των γονέων. Ίσως να μην μπορεί να αποτραπεί, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες. Στις μέρες μας ο χωρισμός με τη μορφή διαζυγίου ή διάστασης είναι αρκετά συνηθισμένο φαινόμενο. Μάλιστα πριν από την κρίση στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη έφθανε τα εφιαλτικά ποσοστά του 40% και πλέον. Δεν

μπορούμε ίσως να αποκλείσουμε ένα διαζύγιο. Μπορούμε όμως να το κάνουμε να συμβεί με τέτοιο τρόπο που να μην χάνεται η αγάπη. Πώς; Δύσκολο, αλλά όχι ακατόρθωτο, αν υπάρχει η βούληση και η αυτοπειθαρχία).

Έχουν γίνει πάρα πολλές έρευνες ψυχολογικές και ψυχιατρικές, που με απόλυτο τρόπο μας βεβαιώνουν πως παιδιά που στερήθηκαν την αγάπη και τη στοργή έγιναν αντικοινωνικά, συμπλεγματικά, καταθλιπτικά, δεν αναπτύχθηκαν σωστά ούτε σωματικά, ούτε και διανοητικά και φυσικά ούτε συναισθηματικά. Οι εγκληματικές προσωπικότητες σε πολύ μεγάλο ποσοστό κουβαλούν σοβαρότατα τραύματα από μια σκληρή παιδική ηλικία χωρίς αγάπη και στοργή. Πάντοτε σε περιπτώσεις ανώμαλης ψυχολογικής εξέλιξης ερευνάται το οικογενειακό περιβάλλον και τα παιδικά χρόνια και συνήθως εντοπίζονται σ' αυτά οι αιτίες.

Η πρώτη λοιπόν συνθήκη είναι **η αγάπη**. Γι' αυτό είναι έτσι δομημένη η κοινωνία μας ώστε τα πρώτα του χρόνια να τα περνάει ο άνθρωπος στην μικρή κοινότητα της οικογένειας, όπου αναπτύσσονται σχέσεις αγάπης. Οι σχέσεις αγάπης μπορούν να συνοψισθούν σε τρεις φράσεις:

A) Παρουσία με συναισθήματα, λόγο και παράδειγμα

Είπαμε πως η αγάπη είναι βούληση και δέσμευση. Από αυτή τη βούληση γεννώνται και εκπορεύονται **τρυφερά συναισθήματα, λόγος αγάπης**, δηλαδή λόγος αλήθειας, λόγος ενθάρρυνσης, λόγος παρηγοριάς, λόγος διόρθωσης και **παράδειγμα** δηλαδή βίωμα αγάπης, όπως ενέργειες υπέρβασης και θυσίας.

B) Σεβασμός του ενός προς τον άλλον και απαίτηση σεβασμού

Η αγάπη βλέπει στο πρόσωπο του κάθε άλλου έναν υπέροχο άνθρωπο, μια εικόνα του Θεού. Γι' αυτό τιμά και σέβεται τον κάθε άλλον, ακόμα κι ένα μικρό παιδί που φαινομενικά ίσως δεν καταλαβαί-

νει αυτή την τιμή και τον σεβασμό, αλλά βαθύτερα τον αντιλαμβάνεται και τον βιώνει και τον ενσωματώνει ως ένα στοιχείο της προσωπικότητάς του που θα τον συνοδεύει σ' όλη του τη ζωή. Παιδιά που αντιμετωπίστηκαν με το σεβασμό και την τιμή που αρμόζει σε ανθρώπινες υπάρξεις απέκτησαν αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό κι αυτά τους συνοδεύουν σ' όλη τους τη ζωή και τους κάνουν ανθρώπους χαριτωμένους, ολοκληρωμένους, ικανούς να φερθούν με σεβασμό και τιμή προς τα πρόσωπα που τους περιβάλλουν. Αντίθετα όπου υπάρχουν σχέσεις χωρίς σεβασμό και τιμή, καλλιεργείται μια χυδαιότητα και μια ισοπέδωση των πάντων. Οι τρυφερές σχέσεις χωρίς σεβασμό γρήγορα εκφυλλίζονται και ξεφτούν και απομένουν μόνο οι προσβολές και η αλληλοπεριφρόνηση.

Γ) Αναγνώριση της ασυμμετρίας και ανισότητας που υπάρχει στη φύση

Αγάπη είναι ο σεβασμός της ιδιαιτερότητας και των αδυναμιών του άλλου, του κάθε άλλου. Στη φύση δεν υπάρχουν πολλά πανομοιότυπα δημιουργήματα. Στους ανθρώπους δε είναι απίστευτη η διαφορετικότητα των μορφών, των χαρισμάτων, των δυσκολιών και ελαττωμάτων, των συνθηκών ζωής. Η δικαιοσύνη των ανθρώπων συχνά γίνεται τεράστια αδικία γιατί δεν λαμβάνει υπόψη της ότι κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικό σημείο εκκίνησης και διαφορετική ορμή. Έτσι μπορεί κάποιος εκ πρώτης όψεως να υστερεί, αλλά ο κόπος που έχει καταβάλει να είναι τεράστιος και να αξίζει μεγάλο έπαινο και βραβείο. Μόνο η αγάπη θα καταλάβει και θα αναγνωρίσει και θα επαινέσει την προσπάθεια ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα. Η αγάπη θα δει πιο βαθιά και θα αναγνωρίσει τα ελαφρυντικά του κάθε ανθρώπου. Και βέβαια μόνο ο Θεός που είναι η απόλυτη ΑΓΑΠΗ μπορεί να κρίνει τους ανθρώπους και να αποδώσει δικαιοσύνη. Ο άνθρωπος όσο αγαπά τόσο πλησιάζει στο Θεό και λαμβάνει υπόψη του τη διαφορετικότητα του κάθε συνανθρώπου του. Ο άνθρωπος που δεν αγαπά κρίνει εξωτερικά, κρίνει εκ του αποτελέσματος, νομίζει πως έτσι

είναι δίκαιος αλλά αγνοεί και παραθεωρεί την ασυμμετρία, τη διαφορετικότητα, την ανισότητα που βασιλεύουν στη φύση.

Ας βιώνει λοιπόν ο κάθε γονιός πάντα κάθε στιγμή και παντού σε κάθε τόπο και συνθήκη την αγάπη, όπως πολύ σύντομα την είδαμε παραπάνω.

2. Η ΕΠΙΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ

Παρόλο που η αγάπη είναι ο θεμέλιος και ο ακρογωνιαίος λίθος της παιδαγωγικής δεν είναι αρκετή και αποτελεσματική αν δεν μάθει να βάζει και να σέβεται κανόνες. Γιατί οι κοινωνίες μας λειτουργούν με κανόνες και νόμους. Για κάθε πράξη ή παράλειψή μας υπάρχουν συνέπειες, άλλοτε πιο ελαφρές, άλλοτε πολύ-πολύ σκληρές και οδυνηρές. Το μικρό παιδί πρέπει να εκπαιδευθεί ώστε να βγει και να ζήσει με επιτυχία στην κοινωνία των κανόνων, των νόμων και των συνεπειών τους. Παιδιά που στην οικογένειά τους δεν μπήκαν σε όρια, που δεν έμαθαν πως υπάρχουν κανόνες και απαγορεύσεις και συνέπειες των πράξεών τους, δεν μπορούν να κοινωνικοποιηθούν εύκολα. Συχνά «μένουν έξω από το παιχνίδι».

Εκτός από την αγάπη λοιπόν οι γονείς πρέπει **να μάθουν να επιβάλλουν και να εγγυώνται κανόνες. Να μάθουν να παίζουν με τα παιδιά τους το παιχνίδι των κανόνων τίμια, χωρίς να χαρίζονται.**

Οι κανόνες είναι τα όρια που βάζουμε στο παιδί πρώτον για να το προστατέψουμε και δεύτερον για να του διδάξουμε ότι μέσα στο χώρο της κοινωνίας - μέσα σε μια ομάδα- δεν μπορεί να κινείται και να πράττει ό,τι θέλει ανεξέλεγκτα, ότι πρέπει να συνυπάρχει με άλλους αρμονικά, δηλαδή με αλληλοσεβασμό και αλληλοσυγκράτηση, και πως αν παραβιάζει τα όριά του θα προκύψουν συγκρούσεις και θα επέλθουν συνέπειες τις οποίες πρέπει να μάθει να αποδέχεται.

Τα όρια τα βάζει ο γονέας και τα εγγυάται ο γονέας. Η οριοθεσία πρέπει να είναι ξεκάθαρη και να προϋπάρχει της συμπεριφο-

ράς. Να γνωρίζει δηλαδή το παιδί εκ των προτέρων τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει και τι ακριβώς θα πρέπει να περιμένει ως συνέπεια σε κάθε περίπτωση. Μόνο τότε θα προκύψει ωφέλεια από την οριοθέτηση, όταν υπάρχει σαφήνεια και καθαρότητα στα όρια και συνεπώς, όχι ευκαιριακή και αλλοπρόσαλλη, τήρηση των συνεπειών.

Οι συνέπειες είναι φυσικές και λογικές.

Οι φυσικές συνέπειες επιτρέπουν στα παιδιά να διδαχθούν από τη φυσική τάξη των πραγμάτων. Π.χ. Αν ένα παιδί δεν θέλει να φάει, θα πεινάσει!

Οι λογικές συνέπειες επιτρέπουν στα παιδιά να διδαχθούν από την πραγματικότητα, την οποία διαμορφώνει η θέληση του γονέα. Π.χ. Αν ένα παιδί κάνει κακή χρήση των παιχνιδιών του, θα τα στερηθεί για κάποιο διάστημα.

Πώς λειτουργούμε:

Εξηγούμε στο παιδί τι είναι αποδεκτό όταν είναι στο σπίτι ή σε άλλο περιβάλλον.

Παρατηρούμε τη συμπεριφορά του παιδιού και κρίνουμε τη συμπεριφορά και όχι το ίδιο το παιδί.

Επιβάλλουμε ή αφήνουμε να συμβούν οι συνέπειες.

Παραδείγματα λογικών συνεπειών:

1. Η μητέρα θέλει να σκουπίσει, αλλά το δωμάτιο είναι ακατάστατο. *"Ελένη, σήμερα θα σκουπίσω. Δεν μπορώ όμως να σκουπίσω το δωμάτιό σου, όταν υπάρχουν παιχνίδια και ρούχα στο πάτωμα. Γι' αυτό θα τα βάλω σε σακούλες και θα τα κατεβάσω στο υπόγειο, αν αποφασίσεις να μη τα μαζέψεις."*

2. Ο Κώστας πήρε το σφυρι χωρίς την άδεια του πατέρα του και το έχασε. *"Πώς σκέφτεσαι να το αντικαταστήσεις, Κώστα;"*

3. Η Μαρία δεν μαζεύει τα άπλυτα ρούχα της. *"Σήμερα θα βάλω πλυντήριο. Θα πλύνω ό,τι υπάρχει μέσα στο καλάθι."*

4. Δύο παιδιά τσακώνονται για ένα παιχνίδι. Δεν έχει νόημα να βρούμε ποιος το είχε πρώτος, γιατί και τα δύο θα πουν ότι το είχαν πρώτα. *"Βλέπω ότι δεν μπορείτε να συμφωνήσετε πώς θα παίξετε με το παιχνίδι. Θα το πάρω, μέχρι να βρείτε έναν τρόπο να το μοιραστείτε."*

5. Τα παιδιά φεύγουν από το σαλόνι και αφήνουν πίσω τους πιάτα και ποτήρια. Και πάλι, δεν έχει νόημα να ρωτήσουμε ποιος δεν μάζεψε τα πράγματά του. Την επόμενη μέρα: *"Σήμερα στο σαλόνι δεν μπορείτε να φάτε. Θα φάτε στην κουζίνα και μετά θα δείτε τηλεόραση."*

Οι συνέπειες που εμείς επιβάλλουμε πρέπει να είναι άμεσες, λογικές και κατάλληλες για την ηλικία του παιδιού. Πρέπει επίσης να υπάρχει συνάφεια παράβασης-συνέπειας. (Π.χ. Το παιδί έφερε ένα ξένο αντικείμενο. Πρέπει να το επιστρέψει και να ζητήσει συγγνώμη. Ίσως πρέπει να στερηθεί ένα δικό του αγαπημένο αντικείμενο για να καταλάβει την πίκρα που προκάλεσε με την πράξη του).

Έτσι οι γονείς διδάσκουμε στα παιδιά μας ότι είναι υπεύθυνα για τις πράξεις τους και τα βοηθούμε να συνειδητοποιήσουν και να αποκαταστήσουν τη βλάβη που προκάλεσαν.

Οι συνέπειες που προκαθορίζονται πρέπει να μπορούν να γίνονται ανεκτές από τους ίδιους τους γονείς, πρώτα απ' όλα. (Ν' αντέχει δηλαδή ο γονιός να βλέπει το παιδί του να υποβάλλεται σ' αυτές τις συνέπειες). Σε διαφορετική περίπτωση ο γονιός δεν θα μπορεί να είναι συνεπής προς τα όρια τα οποία ο ίδιος έχει θέσει, άρα αυτοκαταργείται. Η αυτοκατάργηση είναι ό,τι αθλιότερο μπορεί να συμβεί. Ο γονιός στα μάτια του παιδιού του αποδεικνύεται αδύναμος και ασυνεπής. Αν συμβούν μια-δύο επαναλήψεις αυτής της ασυνέπειας δεν μπορεί πλέον να σταθεί κανένα όριο και κανένας κανόνας. Χάνεται ο

σεβασμός και η εκτίμηση προς το πρόσωπο του γονέα και το χειρότερο χάνεται η ευκαιρία να διαπαιδαγωγηθεί σωστά το παιδί.

Είναι πολύ σημαντικό, όμως, να καταλάβουμε πως πρέπει να προσαρμόσουμε τα όρια που βάζουμε και τις προσδοκίες ανάλογα με το στάδιο της εξέλιξης στο οποίο βρίσκεται το παιδί, δηλαδή πόσο είναι ώριμο όχι μόνο ηλικιακά αλλά και πνευματικά και συναισθηματικά, για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της πραγματικότητας που εμείς του προσφέρουμε. Πολλές φορές θέτουμε όρια άκαμπα και ασφυκτικά μέσα στα οποία καλούμε τα παιδιά να ζήσουν και να λειτουργήσουν. Αυτή η στενότητα δημιουργεί παραβατικότητα, δειλία, αναστολές, συναισθηματική ανισορροπία, ανασφάλεια. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τα όρια πρέπει να επαναπροσδιορίζονται, ώστε να συμβάλλουν στην ομαλή λειτουργία της οικογένειας. **Αυτή η διαδικασία λέγεται ευλυγισία και διάκριση και αποτελεί το κλειδί στην όλη διαδικασία των ορίων.**

Πρέπει, λοιπόν, να λαμβάνεται υπόψη η ωριμότητα του παιδιού, προτού του ζητηθούν πράγματα που είναι πέρα από τις δυνάμεις του. Αντίθετα, μπορεί να έχουμε το άλλο άκρο, όπου οι γονείς πιστεύουν ότι η δυνατότητα να εκφράζονται τα παιδιά τελείως ελεύθερα είναι εγγύηση ότι θα δημιουργηθεί το τέλειο παιδί.

Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, ότι όρια θέτουν και τα ίδια τα παιδιά π.χ. Τα αδέρφια, όταν παίζουν, κλείνουν την πόρτα του δωματίου τους. Οι γονείς, από τη μεριά τους, οφείλουν κι αυτοί να σέβονται τα όρια που θέτουν τα παιδιά, αν βέβαια κρίνονται λογικά.

Κάλυψη των σφαλμάτων των παιδιών

Πολλοί γονείς, ίσως οι περισσότεροι, καλύπτουν σε υπερβολικό βαθμό τα σφάλματα των παιδιών τους. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που κάνουν τα μαθήματα των παιδιών τους για να μην εκτεθούν αυτά στο σχολείο. Γκρινιάζουν, τα παρακαλάνε, τα απειλούν και στο τέλος, τις σχολικές εργασίες τις κάνουν αυτοί. Δεν αντέχουν να δουν το παιδί τους να εκτίθεται όχι μόνο στην περίπτωση αυτή, αλλά και σε πολλές άλλες. Έτσι μετά από αγωνιώδη προσπάθεια να το συνετίσουν αναγκάζονται να το καλύψουν.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα στο παιδί; Κατ' αρχήν το ίδιο το παιδί αντιλαμβάνεται την αδυναμία που του έχουν οι γονείς του και τη χρησιμοποιεί για να πετύχει τους στόχους του. Δεν τους υπακούει, δεν συμμορφώνεται, δεν προσέχει. Γιατί να κάνει την σχολική του εργασία, αφού θα του την κάνουν οι γονείς; Γιατί να υποχωρήσει στις απειλές τους, αφού αυτές δεν θα πραγματοποιηθούν, μιας και τελικά θα υποχωρήσουν οι γονείς; Γιατί να μην κάνει ζημιές, να μην απουσιάζει από το σχολείο, αφού τα σπασμένα αντικείμενα θα αντικατασταθούν ως δια μαγείας μετά από ένα βαρετό κήρυγμα και το χαρτζιλίκι θα συνεχίσει να ρέει άφθονο, παρ' όλο που τα καθήκοντα δεν έχουν εκπληρωθεί;

Μ' αυτό τον τρόπο όμως, με την κάλυψη των σφαλμάτων, η εικόνα που σχηματίζει ένα παιδί για τον κόσμο είναι εντελώς λάθος. Για να μπορέσει ένα παιδί να σχηματίσει την σωστή εικόνα για τον κόσμο στον οποίο ζει πρέπει να έρθει αντιμέτωπο με τις συνέπειες των πράξεών του. Έτσι είναι η ζωή, παρ' όλο που σχεδόν όλοι μας ελπίζουμε ότι η ζωή είναι αλλιώς, και ότι σε κάποιες περιπτώσεις δεν θα έρθουμε αντιμέτωποι με τις συνέπειες των πράξεών μας. Θα πούμε ψέματα και θα γλιτώσουμε, θα κλέψουμε και δεν θα συλληφθούμε, θα τεμπελιάσουμε και όμως θα πληρωθούμε. Οι συνέπειες δεν είναι όμως πάντοτε γραμμικές και άμεσες. Ίσως εμφανιστούν μετά από πολλά χρόνια και με απρόβλεπτο, μη αναγνωρίσιμο τρόπο. Όποιος έχει κα-

τανοήσει αυτούς τους μηχανισμούς θα προσπαθήσει να τους διδάξει στα παιδιά του. Όχι κάνοντάς τους κήρυγμα για θεωρίες που δεν εφαρμόζει, αλλά αφήνοντάς τα να βιώσουν τις επιπτώσεις. **Και μάλιστα οργανώνοντας ο ίδιος μερικές φορές διδακτικές καταστάσεις για τα παιδιά.**

Μην λυπάστε τα παιδιά σας γι αυτό τον λόγο. **Η διαστρέβλωση του χαρακτήρα που προκύπτει από την απάλειψη των συνεπειών είναι το λυπηρό γεγονός.** Ασφαλώς δεν θα πρέπει να γινόμαστε σκληροί και υπερβολικοί. Θα χρησιμοποιήσουμε την διάκριση για να καταλάβουμε πότε πρέπει να τα αφήσουμε στο έλεος των πράξεών τους και πότε πραγματικά χρειάζονται κάποια κάλυψη. Κάποτε ίσως χρειαστεί να τους την χαρίσουμε. Κυρίως την πρώτη φορά, ή σε πολύ δύσκολες περιπτώσεις που φαίνεται ότι ξεπερνούν τις δυνάμεις τους. Ή σε περιπτώσεις που φαίνεται πως έχουν μεγάλη ανάγκη συναισθηματικής ασφάλειας. Τότε βάζουμε τα πράγματα στην ζυγαριά και κρίνουμε.

Για να μπορέσουμε όμως να ενεργήσουμε με αυτό τον τρόπο, θα πρέπει εμείς οι ίδιοι να έχουμε πειστεί, να είμαστε ξεκαθαρισμένοι με τον εαυτό μας, ότι τα πάντα έχουν τις συνέπειές τους. Αν όμως εμείς λέμε π.χ. ψέματα και ελπίζουμε ότι θα την γλιτώσουμε, πώς θα οργανώσουμε μια τέτοια διαδικασία ώστε να μην την γλιτώσει το παιδί μας, να πάρει το μάθημά του και να προσγειωθεί στον πραγματικό κόσμο και όχι να ζει στην σφαίρα της φαντασίας, όπως ζούμε κι εμείς πιστεύοντας ότι τα ψέματα δεν αποκαλύπτονται, ότι η υποκρισία δεν θα έχει συνέπειες κ.τ.λ.;

Θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε απόλυτα και ξεκάθαρα, όχι θεωρητικά αλλά βιωματικά, ότι **η ψυχή ενός παιδιού έχει μεγαλύτερη σημασία από το βόλεμα, το δικό του ή το δικό μας.**

Οι κανόνες και η οριοθεσία είναι τεράστιο κεφάλαιο και πολύ δύσκολο. Ας απαντήσουμε στις πιο συνηθισμένες ερωτήσεις:

Σε ποια ηλικία αρχίζει η οριοθέτηση της συμπεριφοράς του παιδιού;

Όσο πιο νωρίς, τόσο το καλύτερο! Η συμπεριφορά οριοθετείται από την πρώτη ημέρα ζωής του παιδιού. Όταν βάζουμε ένα στοιχειώδες πρόγραμμα στη ζωή του βρέφους το οριοθετούμε. Όταν δεν υποχωρούμε στο πρώτο κλάμα του –εφόσον βέβαια έχουμε καλύψει τις βασικές του ανάγκες- για να το πάρουμε αγκαλιά, είναι κι αυτό ένα όριο, ένα στοπ το οποίο σιγά-σιγά το βρέφος θα μάθει να αναγνωρίζει και να σέβεται. Από τους πρώτους μήνες και σίγουρα από τα πρώτα χρόνια αποκτούν τα παιδιά συνήθειες υγιεινής, διατροφής, ύπνου, παιχνιδιού κτλ. που είναι βασικοί κανόνες και βάσεις ζωής. Επίσης από τη νηπιακή ηλικία το παιδί μας πρέπει να μάθει να ελέγχει τη συμπεριφορά του (το θυμό, τα λόγια του, τα πείσματά του), να δέχεται τους κανόνες που βάζουν οι γονείς του ως προς τη λειτουργία του σπιτιού, να εκφράζει με υγιή τρόπο τα συναισθήματά του, να δέχεται μια στέρηση στις επιθυμίες του, να συμμετέχει με προσφορά στις δουλειές του σπιτιού και να γίνεται υπεύθυνο στις δικές του υποχρεώσεις (συμμάζεμα του δωματίου του, των παιχνιδιών του, ντύσιμο κτλ). Μόνο έτσι θα μπορέσει μεγαλώνοντας να κοινωνικοποιηθεί, να αναπτύξει το δυναμικό της ψυχής και του σώματός του και να είναι ευτυχισμένο. **Αλλά αυτή η οριοθέτηση προϋποθέτει πως οι γονείς έχουν πρόγραμμα στη ζωή τους, έχουν βάλει πρώτα οι ίδιοι όρια στον εαυτό τους και τα σέβονται και τα τηρούν με συνέπεια. Αυτή είναι η τεράστια αξία της αυτοπειθαρχίας και της εγκράτειας, την οποία θέσαμε ως αναγκαία προϋπόθεση της επιτυχίας του γονέα.**

Πώς θέτουμε όρια στο παιδί μας;

Πριν επιχειρήσουμε να θέσουμε όρια στη συμπεριφορά του παιδιού μας χρειάζεται να υιοθετήσουμε ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαπαιδαγώγησης του παιδιού μας: - μια σωστή *γονεϊκή στάση* - ένα σωστό τρόπο *επικοινωνίας* - ένα νέο *τρόπο αντιμετώπισης της αρνητικής συμπεριφοράς*

Ποια γονεϊκή στάση θεωρείται υπεύθυνη;

Μια υπεύθυνη στάση από τον γονιό εκπορεύεται από την αγάπη, όπως την είδαμε παραπάνω, και χαρακτηρίζεται από:

αποδοχή (αντί της ψυχολογικής απόρριψης του παιδιού μας).

Εύκολος λόγος, δύσκολη πράξη. Χρειάζεται καλλιέργεια και αγώνας και υποστήριξη από τρίτα πρόσωπα για να γίνει η αποδοχή κάποιες φορές

Μπορεί να μην ήθελα αυτό το παιδί στη συγκεκριμένη φάση της ζωής μου. Με βαραίνουν πολλά προβλήματα. Το θεωρώ εμπόδιο και φόρτωμα. Δεν μου φέρνει χαρά, αλλά θυμό και αποστροφή. Πώς να το αποδεχθώ; (άγαμες ή ανήλικες μητέρες, πολύτεκνες, άπορες, ασθενείς, εγκαταλειμμένες, κακομεταχειρισμένες).

Μπορεί να είχα ονειρευτεί ένα πανέμορφο, υγιέστατο, πανέξυπνο και καλότροπο παιδάκι και να έχω να παλεύω με ένα υπερκινητικό, φιλάσθενο, πολύ μέτριας εμφάνισης και ευφυΐας αγοράκι που με εκθέτει με τη συμπεριφορά του σε φίλους και γνωστούς και στο σχολείο κτλ. Πώς να το αποδεχθώ; (σοβαρά προβλήματα υγείας που απαιτούν πολύ κόπο και αφοσίωση από τους γονείς και τεράστια δέσμευσή τους).

συνέπεια (αντί της ασυνέπειας των λόγων και των πράξεων στη συμπεριφορά του γονιού)

Είπαμε πολλές φορές πως τα παιδιά μαθαίνουν κυρίως από τα έργα μας και τη ζωή μας και ελάχιστα από τα λόγια μας. Όταν τα έργα

μας ταιριάζουν με τα λόγια μας κι έχουν τιμιότητα, καθαρότητα και ταπεινώση, τότε είμαστε σε καλό δρόμο. Αλλιώς τα λόγια μας, τα κούφια, δεν φτάνουν στ' αυτιά των παιδιών μας ή φτάνουν ν' ακούγονται σαν κοροϊδία και εμπαιγμός και φυσικά ή πέφτουν στο κενό ή γίνονται αφορμή μεγάλης αντιδραστικότητας.

όρια συμπεριφοράς-φυσικές συνέπειες (αντί της υποχωρητικότητας ή της αυταρχικότητας του γονιού) .

Δεν χρειάζονται φωνές και μαλώματα και βίαια επεισόδια και ξεσπάσματα αγανάκτησης. Πρέπει να μπαίνουν από πριν τα όρια και να προκαθορίζονται οι συνέπειες μέσα από μια διαδικασία διαλόγου και πειθούς. Το κρίσιμο σημείο είναι η τήρηση των συμφωνημένων. Ο γονιός εδώ πρέπει να είναι ήρεμος αλλά σταθερός. Αν αρχίσει να υποχωρεί σε παζάρια και παρακλήσεις των παιδιών από την πρώτη στιγμή, θα έχει υποστεί βαριά ήττα που δεν θα κρίνει μόνο τη συγκεκριμένη φάση, αλλά όλο το γονεϊκό του κύρος.

συναισθηματική αγωγή (αντί της υπερπροστασίας ή της αδιαφορίας του γονιού). Ο γονιός που ασκεί συναισθηματική αγωγή **αποδέχεται όλα τα συναισθήματα του παιδιού του αλλά όχι όλες τις συμπεριφορές**, θέτει όρια στην αρνητική συμπεριφορά του παιδιού και του μαθαίνει πώς να χειρίζεται τα συναισθήματά του και να λύνει συγκρούσεις και προβλήματα.

«Καταλαβαίνω το θυμό σου, γιατί ο συμμαθητής σου δεν σεβάστηκε τα πράγματά σου και σου έσπασε το παιχνίδι, αλλά θα ήταν τιμή για σένα να μιλήσεις πιο ήρεμα και να δείξεις τη στεναχώρια σου χωρίς να χτυπήσεις ή να πεις άσχημα λόγια. Το να συγκρατείς το θυμό σου είναι πραγματική ανδρεία και γενναιότητα πολύ πιο σπουδαίο κατόρθωμα από ένα δυνατό μπάτσο στον άλλον».

Τιμωρία ναι, όχι... εκδίκηση

Ένας μπαμπάς πήγε με τον τρίχρονο γιο του για ψώνια στο βιβλιοπωλείο. Ο μικρός άγγιζε τα πάντα, τους μαρκαδόρους, τα συλλό, τα πολύχρωμα λούτρινα ζωάκια, τα μπρελόκ κτλ. Όσο κι αν τον συμβούλευε, στην αρχή με καλό τρόπο και ύστερα με αυστηρό, να μην τα πειράζει και να σταματήσει να πιάνει τα πάντα, εκείνος τον αγνοούσε, λες και δεν τον άκουγε καν... Δεν είναι η πρώτη φορά που του δημιουργεί δυσκολίες και πραγματικά ο μπαμπάς του πιτσιρικά δεν ξέρει πώς να αντιδράσει όταν ο γιος του φέρεται έτσι. Βάζει τις φωνές, αλλά αυτό δεν έχει τελικά κανένα αποτέλεσμα...».

Ορισμένες φορές τα παιδιά από αγγελάκια γίνονται... διαβολάκια. Η συμπεριφορά τους είναι εκνευριστική και φέρνει εκτός εαυτού τους γονείς. Άλλοι προσπαθούν με απαγορεύσεις, π.χ. περιορίζοντας το παιδί στο δωμάτιό του, άλλοι με καλοπιάσματα, άλλοι με φωνές, να το... επαναφέρουν στην τάξη. Και όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις όλα αυτά δεν φέρνουν αποτέλεσμα. Μπορεί το μικρό να σταματήσει να δημιουργεί για λίγο δυσκολίες, αλλά έπειτα συνεχίζει... ακάθεκτο.

Τι κάνουμε, λοιπόν; Χρειάζεται κάποια πιο δραστική τιμωρία; Στην εποχή μας το θέμα της τιμωρίας διχάζει τόσο τους γονείς όσο και τους ειδικούς. Από τη μια προσπαθούμε να καταφεύγουμε όσο το δυνατόν πιο σπάνια - ή ακόμη και καθόλου - στην τιμωρία. Από την άλλη, όμως, τα παιδιά μάς δημιουργούν με τη συμπεριφορά τους προβλήματα τα οποία δεν μπορούμε συνήθως να αντιμετωπίσουμε χωρίς να χρησιμοποιήσουμε κάποια μορφή τιμωρίας.

Αυτό που βασικά μάς ενδιαφέρει σήμερα ως γονείς - και είναι και ο βασικότερος στόχος της διαπαιδαγώγησης του παιδιού μας - είναι να του μάθουμε να φέρεται σωστά και συνετά, συνειδητά, από μόνο του, και όχι επειδή φοβάται την τιμωρία. Θέλουμε να ακολουθεί τους κανόνες, ακόμη και όταν νιώθει ότι δεν το παρακολουθεί κανείς και

δεν έχει το φόβο για κυρώσεις. Αυτή η «ελευθερία», όμως, έχει και τις... παρενέργειές της. Δηλαδή, το παιδί γίνεται αλαζονικό και προκλητικό, αναζητά τρόπους να δοκιμάσει τα όριά μας και έτσι κάνει πράγματα που εμείς δεν μπορούμε να τα αποδεχτούμε έτσι απλά. Και ενώ παιδαγωγικά είμαστε σωστοί, στην πράξη δεν ξέρουμε πώς να χειριστούμε από εκεί και έπειτα την κατάσταση. Τι κάνουμε, λοιπόν; Πώς πρέπει να προχωρήσουμε, πώς πρέπει να αντιδράσουμε; Πόσο βοηθούν οι κλασικές μορφές τιμωρίας;

Ένας διάσημος «γκουρού» της Παιδαγωγικής στις δεκαετίες του 60 και του '70, Ο Rudolf Dreikurs, που έχει ασχοληθεί όσο κανείς άλλος με το θέμα της τιμωρίας, ήταν ο πρώτος που είδε την τιμωρία στις σωστές της βάσεις. Δηλαδή, τη διαχώρισε από την εκδίκηση και τα αντίποινα. Γι' αυτό και σύστηνε στους γονείς να βάζουν στο παιδί τιμωρίες οι οποίες έχουν άμεση και λογική σχέση με το παράπτωμά του. Τι σημαίνει αυτό πρακτικά;

Εκδίκηση: Αν απαγορεύσω στον μικρό να φάει γλυκό μετά το φαγητό επειδή δεν τακτοποίησε τα παιχνίδια του, τότε η πράξη μου είναι μια καθαρή μορφή εκδίκησης και δεν έχει κανένα νόημα και αποτέλεσμα.

Λογική τιμωρία: Αντίθετα, αν πω στο παιδί «Δεν θα φας κέικ, αν δεν φας όλο το φαγητό σου», τότε υπάρχει μια λογική αντιστοιχία ανάμεσα στην πράξη του παιδιού και στην τιμωρία που του βάζουμε και η απαγόρευσή μας δεν ακούγεται σαν αντίποινα, σαν κάτι αυθαίρετο που πηγάζει από τη δική μας εξουσία.

Η τιμωρία που εκλαμβάνεται από τα παιδιά σαν εκδίκηση, τα κάνει να παραφέρονται. Τα μικρά αισθάνονται ότι οι γονείς τα μεταχειρίστηκαν άδικα και σχεδιάζουν τη... ρεβάνς. Οι παράλογες τιμωρίες και τα συναισθήματα εκδίκησης που γεννούν, δηλητηριάζουν μακροπρόθεσμα τις σχέσεις γονιών και παιδιών και δημιουργούν ένα άσχημο κλίμα μεταξύ τους.

Αντίθετα, οι λογικές τιμωρίες, αυτές δηλαδή που έχουν μια λογική, συνδέονται άμεσα με τη σκανταλιά του παιδιού (είναι δηλαδή μια

φυσική συνέπεια της πράξης του) και μας βοηθούν να αποφύγουμε τέτοιες δυσάρεστες καταστάσεις.

Να δύο παραδείγματα τέτοιων «λογικών» τιμωριών:

Ένα οκτάχρονο παιδί που έσπασε πάνω στα νεύρα του ένα βάζο, θα πρέπει να συμμετέχει με το χαρτζιλίκι του στην αγορά του καινούριου βάζου.

Ένα πεντάχρονο κοριτσάκι που κάθε πρωί κάνει νάζια με το ντύσιμό της και φτάνει με καθυστέρηση στον παιδικό σταθμό, θα πρέπει κάποια μέρα να την αφήσουν οι γονείς να πάει μισοντυμένη ή ακόμη και με τις πιτζάμες στο σχολικό.

Η λογική πίσω από αυτές τις τιμωρίες είναι... *«ό,τι κάνεις, το πληρώνεις»*. Δηλαδή, μόνο αν ένα παιδί αναγκαστεί να υποστεί τις συνέπειες των πράξεών του και της συμπεριφοράς του, μαθαίνει εγκαίρως να υπακούει και να κάνει το σωστό.

Φέρθηκες άσχημα, γι αυτό...

Το μόνο πρόβλημα είναι ότι η μέθοδος της «λογικής» τιμωρίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιπτώσεις: Τα παιδιά κάνουν τόσα ανεπιθύμητα πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν φυσικές συνέπειες, δηλαδή δεν υπάρχει κάποιος λογικός τρόπος για να «πληρώσουν». Ή για τα οποία εμείς δεν μπορούμε να βρούμε εγκαίρως κάποιον ταιριαστό τρόπο για να μάθουν από αυτό που έκαναν. Για παράδειγμα, ποια θα μπορούσε να είναι μια λογική τιμωρία, μια τιμωρία δηλαδή που θα έχει άμεση σχέση με τις συνέπειες της πράξης του, για έναν εξάχρονο ο οποίος έχασε για τρίτη φορά μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα τα γυαλιά του; Ή για το κοριτσάκι που δεν αφήνει σε ησυχία τη μαμά του και της λέει άσχημες κουβέντες; Από την άλλη, όμως, ο μπαμπάς του πιτσιρικά που άγγιζε όλα τα αντικείμενα στο βιβλιοπωλείο, θα μπορούσε πολύ λογικά, ως τιμωρία, να απομακρύνει τον μικρό από τα ράφια και να τον βάλει στο καρότσι του. Όμως, όπως ο γονιός του μικρού, όλοι ξέρουμε, τι θα σήμαινε αυτό: Το παιδί

θα διαμαρτυρόταν και θα έβαζε αμέσως τις φωνές. Αλήθεια, ποιος θα ήθελε να του συμβεί κάτι τέτοιο σ' ένα κατάστημα γεμάτο με πελάτες;

Γενικά, όμως, οι τιμωρίες με λογική, όταν χρησιμοποιούνται σωστά και στις περιπτώσεις όπου πραγματικά είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν, είναι ο καλύτερος τρόπος για να επαναφέρουμε τα παιδιά στην τάξη. Στην ιδανική τους μορφή, μάλιστα, δεν είναι καν τιμωρίες, αλλά οι λογικές συνέπειες μιας λανθασμένης συμπεριφοράς του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο, δεν είμαστε εμείς οι γονείς οι τιμωροί του παιδιού, αλλά το μικρό «πληρώνει» τις λογικές συνέπειες της πράξης του. Για παράδειγμα, όταν το πιτσιρίκι ξεδεύει όλο του το χαρτζιλίκι σε σοκολάτες, δεν μπορεί να αποκτήσει και το αγαπημένο του videogame. Εμείς οι γονείς πρέπει να δώσουμε στα παιδιά μας την ευκαιρία να το καταλάβουν και να το συνειδητοποιήσουν αυτό.

Γρήγορα στο δωμάτιό σου!

Όταν η τετράχρονη Κορίνα αποκάλεσε για τρίτη φορά «ηλίθια» τη μαμά της, εκείνη την έστειλε στο δωμάτιό της. Ύστερα από λίγα λεπτά η μικρή ξαναγύρισε στο σαλόνι. Αμέσως της είπε αυστηρά να ξαναπάει στο δωμάτιό της. Αυτό το πήγαινε-έλα συνεχίστηκε για πέντε έξι φορές, μέχρι που κάποια στιγμή η μικρή έκατσε στο γραφείο της και άρχισε να ασχολείται με τις ζωγραφιές της. Αφού πέρασε μία ώρα, η Κορίνα επέστρεψε όλο αγάπες κοντά στη μαμά της και τη ρώτησε με γλυκιά φωνή «Μανούλα, μπορώ να καθίσω για λίγο μαζί σου στον καναπέ;» Η απάντηση ήταν «όχι» και αυτό γιατί η μητέρα της σκέφτηκε ότι έπρεπε να μείνει συνεπής στην τιμωρία που της είχε βάλει. Η μικρή έπρεπε να καταλάβει ότι δεν επιτρέπεται να αυθαδιάζει στους γονείς της. Μόνο που το επόμενο πρωί η κόρη της την αποκάλεσε πάλι «ηλίθια»!

Μερικοί γονείς στέλνουν στο δωμάτιό του το παιδί όταν παραφέρεται και του ζητούν να μείνει εκεί για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αυτού του είδους η τιμωρία, όταν χρησιμοποιείται σωστά

και χωρίς υπερβολές, είναι ένας καλός και σχετικά ακίνδυνος τρόπος για να ηρεμήσουμε το παιδί όταν ξεπερνά κάπως τα όρια και να του δείξουμε ότι έκανε κάτι λάθος. Η απομόνωση στο δωμάτιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσον τιμωρίας σε μικρά και μεγάλα παιδιά. Για παράδειγμα μπορούμε να στείλουμε ένα τριχρονο στο δωμάτιό του για να ησυχάσει, αλλά μπορούμε άφοβα, χωρίς να θίγουμε την αξιοπρέπειά του, να ζητήσουμε από έναν έφηβο να αποσυρθεί στο δωμάτιό του όταν μας επιτίθεται με άσχημα λόγια; Όμως προσοχή! Αν το παιδί είναι μικρότερο από τριών ετών, καλό είναι να μην το στέλνουμε μόνο του στο δωμάτιό του για να συμμορφωθεί. Μπορούμε να το στείλουμε όμως παρέα με το μεγαλύτερο αδερφάκι. Ποτέ όμως μόνο του. Και αυτό γιατί τα παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει τον τρίτο χρόνο της ζωής τους, αντίθετα από τα μεγαλύτερα, μπορούν πολύ εύκολα να παρεξηγήσουν τις προθέσεις μας και να σκεφτούν ότι δεν τα αγαπάμε πια και γι' αυτό δεν θέλουμε να τα βλέπουμε μπροστά μας για ένα διάστημα. Φυσικά αυτός κάθε άλλο είναι ο στόχος μας όταν στέλνουμε ένα παιδί τιμωρία στο δωμάτιό του, αλλά τα μικρά παιδιά δεν μπορούν ακόμη να το συνειδητοποιήσουν. Έτσι αυτές οι σκέψεις τραυματίζουν το μικρό παιδί και μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την ψυχολογία του.

Για τα παιδιά μέχρι τριών ετών υπάρχει μια πιο ήπια παραλλαγή αυτής της μεθόδου. Για παράδειγμα, αν ένα δίχρονο πετάει άμμο στα άλλα παιδάκια στην παιδική χαρά, **τότε οι γονείς του μπορούν να το στείλουν στο δωμάτιό του χωρίς πολλές φωνές και να μείνουν μαζί του.**

Πόσο χρόνο πρέπει να διαρκεί η απομόνωση του παιδιού; Αυτό εξαρτάται από την ηλικία του. Οι Αμερικανοί παιδαγωγοί έχουν έναν κανόνα: 1 λεπτό για κάθε χρόνο του παιδιού, δηλαδή αν το παιδί είναι δύο ετών, δύο λεπτά. Ο χρόνος μπορεί να φαίνεται πολύ λίγος κυρίως για τα πιτσιρικάκια που είναι πάνω από τεσσάρων, αλλά αυτή η σύντομη διάρκεια έχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα για τα παιδιά: Είναι ακριβώς ο χρόνος που μπορούν να σκεφτούν και να επικεντρωθούν σε αυτό που μόλις συνέβη. Ένα πεντάχρονο θα μείνει πέντε λε-

πτά μόνο του με τις σκέψεις του συγκεντρωμένες σε αυτό που μόλις έκανε, αλλά από εκεί και έπειτα, αν το αφήσουμε κι άλλο μόνο του, είναι σίγουρο ότι θα το ξεχάσει και θα αρχίσει να παίζει σαν να μη συμβαίνει τίποτε. Άρα, λοιπόν, το να κλείσουμε το παιδί για πολλή ώρα σε ένα δωμάτιο, δεν έχει κανένα αποτέλεσμα.

Ξύλο; Σε καμία περίπτωση!

Η βία δεν πρέπει να χρησιμοποιείται σε καμία περίπτωση στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ακόμη και αν ένα χαστούκι μπορεί να ηρεμήσει το παιδί, αυτό διαρκεί μόνο για λίγες ώρες, ενώ οι συνέπειες και τα τραύματα που μπορεί να δημιουργήσει στο παιδί κρατούν για μια ζωή...

Ευτυχώς είναι ελάχιστοι οι γονείς που πιστεύουν ότι χωρίς ξύλο δεν γίνεται να συμμορφώσεις το παιδί. Καμιά φορά βέβαια μπορεί να δώσουν κάποιο χαστούκι στο μικρό, αλλά δεν το κάνουν επειδή πιστεύουν ότι είναι ο σωστός τρόπος, **αλλά γιατί δεν μπορούν να ελέγξουν τον εκνευρισμό που τους προκαλεί η άσχημη συμπεριφορά του παιδιού.** Φυσικά, σε αυτή την περίπτωση αισθάνονται άσχημα και αμέσως ζητούν συγγνώμη από το μικρό τους.

Πώς θα επικοινωνήσουμε αποτελεσματικά με το παιδί μας;

1. Εκπέμπουμε ξεκάθαρο μήνυμα: Προσπαθούμε να υπάρξει συμφωνία ανάμεσα στα λόγια μας και στη γλώσσα του σώματος μας (ύφος, τόνος, βλέμμα...)

2. Αρχή του «Εδώ και Τώρα»: η επικοινωνία πρέπει να αφορά αποκλειστικά το παρόν και να είναι σαφής και συγκεκριμένη, χωρίς αναφορές στο παρελθόν («...και την περασμένη φορά τα ίδια έκανες!»), χωρίς προφητείες για το μέλλον («...ποτέ δεν θα αλλάξεις!») και χωρίς γενικεύσεις (πάντα, ποτέ, όλοι, κανένας...)

3. Θετικός τρόπος έκφρασης μηνύματος («Συγκεντρώσου!» και όχι «Μην είσαι αφηρημένος!»)

4. Ανοιχτές ερωτήσεις και απαντήσεις (τι, πώς...)

5.Αποφυγή των αρνητικών ρόλων: όχι διαταγές και ηθικολογίες ή εξαγορές, δωροδοκίες, υπεκφυγές κτλ.

6.Αντανακλαστική Ακοή: Πριν βιαστούμε να κρίνουμε, να συμβουλεύουμε, να τιμωρήσουμε το παιδί μας, ας μπορούμε πρώτα στον κόσμο του. Ας πάρουμε τη θέση του. Ας προσπαθήσουμε να βιώσουμε αυτό που έζησε ώστε να καταλάβουμε την ψυχολογία του και τα μηνύματα που προσπαθεί ίσως αδέξια μ' έναν «πρωτόγονο τρόπο και λόγο» να μας περάσει.

Γιατί ο τρόπος επικοινωνίας μας με το παιδί σχετίζεται με τη συμπεριφορά του;

Επειδή η επικοινωνία απευθύνεται πρώτα απ' όλα στην αυτοεκτίμηση του παιδιού και στόχο πρέπει να έχει να την ανεβάσει και όχι να την μειώνει. Ας μη ξεχνάμε πως πίσω από κάθε παιδί με αρνητική συμπεριφορά κρύβεται ένα παιδί με ευάλωτη αυτοεκτίμηση.

Τι είναι η αυτοεκτίμηση;

Αυτό που σκέφτεται και νιώθει το παιδί για τον εαυτό του, ο τρόπος που συμπεριφέρεται στον εαυτό του ορίζουν αυτό που ονομάζουμε αυτοεκτίμηση. Η αυτοεκτίμησή μας καθορίζει και τον τρόπο αντίληψης και αντιμετώπισης των άλλων ανθρώπων γύρω μας.

Υπάρχει κάποια «μαγική συνταγή» διαπαιδαγώγησης;

Θα πρέπει να θυμόμαστε πως το παιδί μαθαίνει από αυτό που κάνουμε και όχι από αυτό που τού λέμε. Το προσωπικό μας παράδειγμα αποτελεί «μοντέλο» προς μίμηση για το παιδί. Για παράδειγμα, τι κάνουμε εμείς οι γονείς όταν είμαστε θυμωμένοι, αγχωμένοι, απογοητευμένοι, όταν δε γίνεται το δικό μας κτλ.

Ας έχουμε πάντοτε οι γονείς στο νου μας πως:

Η σκέτη αγάπη μπορεί να φτιάξει ένα «ακυβέρνητο πνιγηρό κουβάρι».

Σκέτοι κανόνες ισοδυναμούν με «σκληρό στρατιωτικό καθεστώς».

Ούτε αγάπη ούτε κανόνες σημαίνει τίποτε, πουθενά, θάνατος.

* * *

3. ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ

Ακόμα κι αν μπορούσαμε να δείξουμε άπειρη και άριστη αγάπη στα παιδιά μας, ακόμα κι αν μπορούσαμε να εφαρμόσουμε τέλεια τους άριστους κανόνες στην οικογένειά μας, πάλι τίποτα δεν θα προεξόφλούσε το τελικό επιθυμητό αποτέλεσμα, την άριστη διαπαιδαγώγηση των παιδιών μας, γιατί μεσολαβούν και τρίτοι ανεξέλεγκτοι παράγοντες που ιδίως στις ημέρες μας νιώθουμε κυριολεκτικά να μας αρπάζουν τα παιδιά μέσα από τα χέρια μας (τηλεόραση, διαδίκτυο, παρές, εξαρτήσεις κτλ).

Αυτές τις ανεξέλεγκτες από εμάς απειλές ένας τρόπος υπάρχει να τις αντιμετωπίσουμε: **Να εμπιστευθούμε τα παιδιά μας στον Θεό. «Εσύ μου το χάρισες, Κύριε, αλλά δεν παύει να είναι δικό Σου παιδί. Ανάλαβέ το, γιατί εγώ δεν επαρκώ».**

Αφού καταθέσουμε τον κόπο μας, τη δική μας ανύσταχτη φροντίδα και τον πόνο μας για τα παιδιά μας, τα σταυρώνουμε και τα ακουμπάμε στον Θεό, αλλά με απόλυτη εμπιστοσύνη, χωρίς να κρατάμε άγχη και αγωνίες, γιατί αμφισβητούμε έτσι την Παντοδυναμία και την Αγάπη Του.

Πολύ όμορφα και απλά μας συμβουλεύει ο πατήρ Παΐσιος:

«Ο Θεός έδωσε στους Πρωτόπλαστους, στον Αδάμ και την Εύα, τη μεγάλη ευλογία να γίνονται συνδημιουργοί Του. Στη συνέχεια οι γο-

νείς, οι παπούδες κτλ. Είναι και αυτοί συνδημιουργοί με τον Θεό γιατί δίνουν το σώμα.

Ο Θεός είναι κατά κάποιον τρόπο υποχρεωμένος να νοιαστεί για τα παιδιά. Όταν βαπτισθεί το παιδάκι, ο Θεός διαθέτει έναν Άγγελο για να το προστατεύει, οπότε το παιδάκι προστατεύεται από τον Θεό, από τον Φύλακα Άγγελό του και από τους γονείς του. Ο Φύλακας Άγγελος είναι συνέχεια δίπλα στο παιδάκι και το βοηθάει. Όσο μεγαλώνει το παιδί, τόσο οι γονείς απαλλάσσονται από τις ευθύνες. Αν οι γονείς πεθάνουν, ο Θεός και από ψηλά και από κοντά, αλλά και ο Φύλακας Άγγελος από κοντά, συνεχίζουν για πάντα να προστατεύουν το παιδί».

Η αμέλεια των γονέων για τα παιδιά τους είναι βαρύτερο αμάρτημα! (ομιλία Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου)

Συχνά οι γονείς παραμελούν την ψυχική μόρφωση των παιδιών. Κάθε πατέρας προκειμένου να εκπαιδεύσει τα παιδιά του στις καλές τέχνες, στα γράμματα και στη ρητορική καταβάλλει κάθε προσπάθεια, **για τη μόρφωση όμως της ψυχής του κανείς δεν φροντίζει.**

Όταν το παιδί είναι άρρωστο στο σώμα, κανείς δεν αρνείται να το στείλει σε μακρινό ταξίδι για να θεραπεύσει την αρρώστια του. Όταν όμως πάσχει η ψυχή, κανείς δεν ασχολείται με αυτή, αλλά όλοι χάνουμε το θάρρος μας, όλοι αδιαφορούμε, όλοι αμελούμε! Ποια απολογία θα έχουν εκείνοι στους οποίους έχουν εμπιστευθεί τα λογικά πρόβατα, και που δείχνουν μεγάλη αμέλεια, και ενώ κάθε μέρα βλέπουν άλλα μεν να τα κατασφάζουν - όπως λέει ο προφήτης - άλλα να κατασπαράζονται από τα θηρία, άλλα δε να κλέβονται από άλλους, κι όμως να μην θέλουν να φροντίζουν καθόλου γι' αυτά; Βλέπεις τον γιο σου να βρίζει τον Δημιουργό του και δεν δυσανασχετείς, πες μου, ούτε τον φοβερίζεις και τον επιπλήτεις, και αυτά ενώ γνωρίζεις ότι αυτή την πράξη και ο ίδιος ο Θεός την εμποδίζει, όχι επειδή ζημιώνεται αυτός που βρίζεται (γιατί ο Θεός είναι αιώνιος), αλλά για την δική

του σωτηρία *Γιατί εκείνος που δείχνει αχαριστία και αναισθησία απέναντι του Θεού, πολύ περισσότερο θα τολμήσει να προσβάλλει τον πατέρα του αλλά και την δική του ψυχή.*

Και τον Ιώβ, όπως τον επαίνεσε η Αγία Γραφή για τις άλλες αρετές του, ότι δηλαδή ήταν δίκαιος και ειλικρινής και ευσεβής, έτσι τον επαίνεσε και για την επιμελή αγωγή των παιδιών του. Αυτή δε η επιμέλεια συνίστατο όχι στο να συγκεντρώνει χρυσάφι γι' αυτά, ούτε να τα κάνει ένδοξα και φημισμένα, αλλά σε τί; Άκουσε την Αγία Γραφή που λέει: «Όταν τελείωσαν οι μέρες του συμποσίου τους, έστειλε ο Ιώβ ανθρώπους και τα εκαθάριζε, και αφού σηκωνόταν το πρωί, προσέφερε γι' αυτά θυσία τόσα σφάγια, όσα ήταν και τα παιδιά του, και επιπλέον ένα μοσχάρι για τις αμαρτίες τους, ώστε να εξαγνισθούν οι ψυχές τους. Γιατί σκεφτόταν μόνος του ο Ιώβ μήπως τα παιδιά μου σχημάτισαν στην ψυχή τους εχθρικές διαθέσεις για τον Θεό;» Τι θα έχουμε λοιπόν εμείς να απολογηθούμε που τολμούμε να δείξουμε τόση αμέλεια για τα παιδιά μας; Γιατί, αν ο Ιώβ, που έζησε πριν από την εποχή της Χάριτος, πριν από τον νόμο της Καινής Διαθήκης, αυτός που δεν διδάχτηκε από κανέναν, εφρόντιζε τόσο πολύ για τα παιδιά του, ώστε να τρέμει ακόμη και για αμαρτήματα που δεν είχαν εκδηλωθεί, ποιος λοιπόν θα σώσει εμάς που πλέουμε μέσα στη Θεία Χάρη, που είχαμε την τύχη να ακούσουμε τόσους και τόσους δασκάλους, που έχουμε τέτοια παραδείγματα και δεχθήκαμε τόσες και τόσες συμβουλές, και εν τούτοις όχι μόνον δεν φοβούμαστε τα κρυφά αμαρτήματα, αλλά περιφρονούμε και τα φανερά, και όχι μόνο τα περιφρονούμε, αλλά και διώχνουμε αυτούς που θέλουν να τα διορθώσουν;

Ας μην παραμελούμε λοιπόν τα παιδιά, γνωρίζοντας ότι, όταν είναι εντάξει απέναντι του Θεού, και σ' αυτή την ζωή θα προκόψουν και θα δοξασθούν. Γιατί αυτόν που ζει με αρετή και καλοσύνη, όλοι τον σέβονται και τον τιμούν, έστω κι αν είναι πιο φτωχός από όλους. Όπως και τον πονηρό τον αποστρέφονται και τον μισούν, ακόμη κι αν έχει άφθονα πλούτη. Έστω αυτοί που παραμελούν τα παιδιά τους, κι

αν ακόμη είναι αγαθοί και μετριοπαθείς, για την αμαρτία αυτή θα υποστούν τη χειρότερη τιμωρία.

Εκείνες οι μητέρες που δεν ανατρέφουν τα παιδιά τους με την ευσεβή ανατροφή κατά τον απόστολο Παύλο είναι περισσότερο παιδοκτόνοι παρά μητέρες. Αυτό δεν το λέγω μόνο προς τις γυναίκες αλλά και προς τους άνδρες. Γιατί πολλές φορές και πολλοί πατέρες κάνουν και διαπραγματεύονται τα πάντα, για να αποκτήσει ο γιος τους καλό άλογο, λαμπρό σπίτι και ακριβό χωράφι, ενώ για να αποκτήσει καλή ψυχή και ευσεβή διάθεση, δεν κάνουν τίποτε.

Και αυτό είναι που ανατρέπει όλη την οικουμένη, το ότι δηλαδή αμελούμε τα παιδιά μας, και για μεν τα κτήματα τους φροντίζουμε με επιμέλεια, αδιαφορούμε όμως για την ψυχή τους. **Πρέπει λοιπόν να προσέχουμε όχι πώς θα τα κάνουμε πλούσια σε ασημί και χρυσάφι και τα παρόμοια, αλλά πώς θα γίνουν πιο πλούσια από όλους στην ευσέβεια, στην πνευματική ζωή και στην απόκτηση της αρετής, πώς να μην χρειάζονται πολλά, πώς να μην κυριεύονται από τα βιοτικά και τις επιθυμίες της νεότητας.** Ακόμη πρέπει να προσέχουμε με ακρίβεια το χρόνο των εισόδων στο σπίτι και των εξόδων απ' αυτό, τους τόπους της παραμονής τους, τις συναναστροφές τους, αφού γνωρίζουμε ότι, αν τα αμελούμε αυτά, δεν θα έχουμε καμία συγχώρηση από τον Θεό. Και από τα ζώα, τα παιδιά τα εκτιμούμε λιγότερο, και περισσότερο φροντίζουμε για τους όνους και τους ίππους παρά για τα παιδιά μας. Και αν μεν κάποιος έχει ημίονο, φροντίζει πολύ, ώστε να βρει άριστο οδηγό, και όχι ανόητο, ούτε κλέφτη, ούτε μέθυσο, ούτε άπειρο στην τέχνη. Όταν όμως χρειαστεί να αναθέσουμε τη διαπαιδαγώγηση της ψυχής του παιδιού σε ένα παιδαγωγό, απλά και όπως έτυχε εκλέγουμε αυτόν που θα παρουσιαστεί μπροστά μας.

Γι' αυτό σας παρακαλώ, **να απλώνουμε χέρι βοήθειας στα παιδιά μας,** για να μην έχουμε εμείς την ευθύνη για τις πράξεις τους. Ή δεν γνωρίζετε τι έπαθε ο γέροντας Ηλεί επειδή δε διόρθωνε όπως έπρεπε τα ελαττώματα των παιδιών του; Γιατί όταν υπάρχει κάποια αρρώστια που έχει ανάγκη χειρουργικής επεμβάσεως, αν ο γιατρός

θελήσει να την θεραπεύσει με πλύση, κάνει αμέσως την αρρώστια α-
θεράπευτη, εφόσον δεν εφαρμόζει την πρόπευσα θεραπεία. Κατά τον
ίδιο λοιπόν τρόπο και εκείνος ο γέροντας, ενώ όφειλε να τιμωρήσει
τα παιδιά του ανάλογα με τα παραπτώματα τους, επειδή μεταχειρί-
στηκε μεγάλη επιείκεια απέναντι τους, τιμωρήθηκε κι αυτός μαζί
τους. Αφού φοβηθούμε λοιπόν, σας παρακαλώ, απ' αυτό το παρά-
δειγμα, όσοι έχουμε παιδιά ας φροντίζουμε για την ανατροφή τους
και γενικά ο καθένας ας φροντίζει για κείνους με τους οποίους συ-
γκατοικεί.

**Αίτιοι της ασυδοσίας των νέων είναι οι γονείς που τους α-
φήνουν για πολύ χρόνο να γυρίζουν αχαλίνωτοι και έρημοι α-
πό σωφροσύνη, να καταντροπιάζονται με την πορνεία και τα τυχε-
ρά παιχνίδια και τις διασκεδάσεις στα παράνομα θέατρα. Ο λόγος για τον οποίο η κακία δύσκολα ξεριζώνεται από την ψυχή,
είναι ότι κανείς δεν φροντίζει με επιμέλεια για τα παιδιά του, κανείς
δεν διαλέγεται μαζί τους για την αγνότητα, κανείς για την σεμνότητα,
κανείς για την καταφρόνηση των χρημάτων και της δόξας, κανείς για
τις θείες εντολές που περιέχονται μέσα στην Αγία Γραφή.
Γι' αυτό σας παρακαλώ και σας ικετεύω να φροντίζετε πολύ
για τα παιδιά σας και παντού να επιδιώκετε τη σωτηρία της
ψυχής τους.**

**Αν οι πατέρες διέπλασαν με προσοχή τα παιδιά τους, δεν θα
χρειάζονταν ούτε νόμοι, ούτε δικαστήρια, ούτε τιμωρίες και
βασανιστήρια και δημόσιες εκτελέσεις. Γιατί λέγει η Γραφή: «Ο
νόμος δεν ορίστηκε και δεν έχει ισχύ για τον δίκαιο». Επειδή όμως τα
παραμελούμε, γι' αυτό τα περιτριγυρίζουμε με μεγαλύτερα κακά, τα
παραδίνουμε στα χέρια των δημίων και τα σπρώχνουμε
συνεχώς προς τον γκρεμό. Γιατί όπως λέει η Αγία Γραφή: «Εκείνος
που παραχαϊδεύει τον γιό του, θα επιδέσει τις πληγές του.» Τί σημαί-
νει «παραχαϊδεύει»; Λυπάται, κολακεύει, περιποιείται υπερβολικά. Ε-
πειδή ο γιος χρειάζεται αυστηρότητα, φροντίδα και φοβέρες. Αυτά τα
λέω, όχι για να είμαστε σκληροί στα παιδιά, αλλά για να μην τους
δίνουμε την εντύπωση ότι είμαστε άξιοι περιφρονήσεως.**

Διότι αν η γυναίκα πρέπει να φοβάται τον άνδρα, πολύ περισσότερο το παιδί τον πατέρα. Και μη μου λες ότι «είναι αδύνατο να επιβληθεί κανείς στους νέους». Αλλά το κακό οφείλεται στην δική μας αδιαφορία και στο ότι δεν τα οδηγούμε στην ευσέβεια από την αρχή και από την πρώτη τους παιδική ηλικία. Γιατί αν και στο σπίτι σας άκουγαν να συζητάτε για την πνευματική ζωή συνεχώς και να τα συμβουλεύετε ταρέποντα, γρήγορα τα καλά αυτά σπέρματα θα έφερναν πλούσιο καρπό. Όμως τίποτα από αυτά δεν κάνουμε, αλλά τα αναγκαία τα θεωρούμε πάρεργα. Και αν τα συμβουλέψει κανείς αυτά, προκαλεί αμέσως το γέλιο, γι' αυτό έχουν γίνει όλα άνω κάτω, και αυτούς που δεν σωφρονίζουν οι γονείς, τους τιμωρούν οι κοσμικοί νόμοι.

Αιτία όλων των κακών είναι η αμέλεια των γονέων. Ποια ανάγκη - λέει - έχουν τα παιδιά μας από φιλοσοφημένη ζωή και προσεκτική συμπεριφορά; Αυτό ακριβώς είναι εκείνο που κατέστρεψε τα πάντα, το ότι δηλαδή θεωρούμε περιττό και δευτερεύον ένα πράγμα τόσο αναγκαίο, που συγκρατεί τη ζωή μας. Και τολμούν, μετά από τα λόγια αυτά που λένε, να ονομάζουν τους εαυτούς τους πατέρες!

* * *

Μια πολύ ενδιαφέρουσα «οριοθεσία»!

(Τρίτη 08 Ιανουαρίου 2013 20:34)

Η Janell Burley Hofmann έκανε δώρο ένα iPhone στον δεκατριάχρονο γιο της, Gregory και έχει γίνει διάσημη λόγω των κανόνων που του επέβαλε.

Όπως αναφέρει το Associated Press, η μητέρα μαζί με το δώρο έδωσε στον έφηβο και ένα συμβόλαιο με 18 κανόνες, που θα πρέπει να τηρεί κάθε ώρα και στιγμή, ώστε να παραμείνει η δημοφιλής συσκευή της Apple στα χέρια του.

Οι όροι χρήσης της συσκευής έγιναν πολύ σύντομα δημοφιλείς στο Internet και βρέθηκαν στο επίκεντρο των συζητήσεων, με τους γονείς να επισκέπτονται μαζικά τον ιστότοπο της μητέρας. Η ίδια μαζί με τον γιο της εμφανίστηκαν σε πρωινή τηλεοπτική εκπομπή. Η μητέρα-blogger δικαιολόγησε την πράξη της, λέγοντας ότι ήθελε να διδάξει τον γιο της να διαχειρίζεται τον ψηφιακό καταγιισμό χωρίς όμως να γίνεται πολύ πιεστική. Η ίδια συμπλήρωσε ότι πολλοί γονείς κάνουν δώρο στα παιδιά τους smartphones, αλλά τις περισσότερες φορές η κατάσταση ξεφεύγει με αποτέλεσμα να χρειάζονται δραστικά μέτρα.

Το συμβόλαιο:

Αγαπημένε μου Gregory, Χρόνια πολλά!»

Είσαι τώρα ένας ευτυχής κάτοχος ενός iPhone. Ουάου! Είσαι ένα πολύ καλό και υπεύθυνο 13χρονο αγόρι και σου αξίζει αυτό το δώρο.

Η αποδοχή, όμως, αυτού του δώρου συνεπάγεται και κάποιους κανόνες. Σε παρακαλώ να διαβάσεις το παρακάτω συμφωνητικό. Ελπίζω πως καταλαβαίνεις ότι είναι χρέος μου να σε αναθρέψω ώστε να γίνεις ένας συγκροτημένος, υγιής νέος άντρας που μπορεί να λειτουργεί στον κόσμο και να συνυπάρξει με την τεχνολογία, όχι να τον καθορίζει εκείνη. Η αδυναμία σου να ανταποκριθείς στους κανόνες αυτούς θα έχει ως αποτέλεσμα να μην είσαι πλέον κάτοχος του iPhone.

Σ' αγαπώ τρελά και περιμένω να μοιραστώ μαζί σου χιλιάδες sms τις επόμενες μέρες.

1. Αυτό είναι δικό μου τηλέφωνο. Εγώ το αγόρασα, εγώ το πληρώνω και σ' το δανείζω για να το έχεις. Δεν είμαι φοβερή;

2. Θα γνωρίζω πάντα το password.

3. Αν χτυπάει, απάντησέ το. Πες «παρακαλώ», χρησιμοποίησε τους καλούς σου τρόπους. Μην αγνοείς ποτέ κλήσεις όταν στην οθόνη εμφανίζεται η λέξη «Μαμά» ή «Μπαμπάς». **Ποτέ.**

4. Παραδίδεις πρόθυμα στους γονείς σου τη συσκευή κάθε βράδυ στις 7:30 τις ημέρες που έχεις σχολείο και το Σαββατοκύριακο, στις 9:00. Θα είναι κλειστό κάθε βράδυ και θα σου επιστρέφεται κάθε πρωί στις 07:30. Αν δεν θέλεις να καλέσεις κάποιον στο σταθερό του με την πιθανότητα να απαντήσουν οι γονείς του, τότε μην καλέσεις καν. Μάθε να ακούς το ένστικτό σου και να σέβεσαι τις άλλες οικογένειες με τον ίδιο τρόπο που θα ήθελες να σέβονται εμάς.

5. Το τηλέφωνο δε θα έρχεται μαζί σου στο σχολείο. Μίλησε με τους ανθρώπους με τους οποίους ανταλλάσσεις μηνύματα, κατά πρόσωπο. Είναι μία τέχνη που θα πρέπει να αναπτύξεις στη ζωή σου. *Για τις ημιαργίες, τις εκδρομές και τις εξωσχολικές δραστηριότητες, θα συμφωνήσουμε ειδικές χρήσεις.

6. Αν πέσει στη λεκάνη, στο πάτωμα και σπάσει ή εξαφανιστεί είσαι υπεύθυνος για το κόστος επισκευής ή αντικατάστασης. Κούρεψε το γρασίδι κάποιου, κάνε babysitting ή αποταμίευσε τα χρήματα που σου δίνουμε στα γενέθλιά σου. Θα συμβεί σίγουρα, οπότε φρόντισε να είσαι προετοιμασμένος.

7. Μη χρησιμοποιήσεις την τεχνολογία για να πεις ψέματα, να κοροϊδέψεις ή να εξαπατήσεις κάποιον άλλο άνθρωπο. Μη συμμετέχεις σε συζητήσεις που πληγώνουν άλλους ανθρώπους. Παράμενε καλός φίλος ή απλώς μη συμμετέχεις στην ανταλλαγή κατηγοριών.

8. Μην στείλεις SMS, email, ή μην πεις τίποτα χρησιμοποιώντας αυτή τη συσκευή, που δε θα έλεγες σε κάποιον κατά πρόσωπο.

9. Μην στείλεις SMS, email, ή μην πεις τίποτα χρησιμοποιώντας αυτή τη συσκευή που δε θα έλεγες δυνατά με τους γονείς σου στο δωμάτιο. Λογόκρινε τον εαυτό σου.

10. Το πορνό απαγορεύεται. Αναζήτησε στο διαδίκτυο πληροφορίες που θα μοιραζόσουν άνετα με εμένα. Αν έχεις κάποια απορία, ρώτησε κάποιον, κατά προτίμηση εμένα ή τον πατέρα σου.

11. Όταν είσαι σε δημόσιο χώρο, κλείσε το, βάλε το στο αθόρυβο, ή κρύψε το στην τσάντα σου. Ειδικά σε κάποιο εστιατόριο, στον κινηματογράφο, ή όταν μιλάς σε κάποιον άλλο άνθρωπο. Δεν είσαι αγενής. Μην επιτρέψεις στο iPhone να το αλλάξει αυτό.

12. Μην στείλεις αποκαλυπτικές φωτογραφίες από τα «ιδιαιτέρα» σημεία σου σε κανέναν ή μη δεχτείς τέτοιες φωτογραφίες. Μην γελάς. Κάποια στιγμή θα μπεις στον πειρασμό να το κάνεις, παρά την υψηλή σου νοημοσύνη. Είναι επικίνδυνο και μπορεί να διαλύσει την εφηβική/φοιτητική/ενήλικη ζωή σου. Παραμένει πάντα μία κακή ιδέα. Ο κυβερνοχώρος είναι αχανής και πιο δυνατός από εσένα και είναι δύσκολο να εξαφανίσεις κάτι τέτοιο, συμπεριλαμβανομένης μιας κακής φήμης.

13. Δε χρειάζεται να τραβάς έναν τόνο φωτογραφίες και βίντεο. Μην καταγράφεις τα πάντα. Ζήσε τις εμπειρίες σου. Θα μείνουν αποθηκευμένες στη μνήμη σου για πάντα.

14. Κάποιες φορές επέλεξε να αφήνεις το τηλέφωνο πίσω στο σπίτι και να αισθάνεσαι ασφαλής και σίγουρος για την απόφασή σου αυτή. Δεν είναι ζωντανό και δεν είναι προέκτασή σου. Είσαι καλύτερος από τον φόβο του να «χάσεις» κάτι που συμβαίνει.

15. Κατέβαζε μουσική που είναι καινούρια, ή κλασική, ή διαφορετική απ' αυτή που ακούν εκατομμύρια άλλοι που ακούν ακριβώς το ίδιο πράγμα όλοι. Η γενιά σου, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη

γενιά, έχει πρόσβαση στη μουσική. Εκμεταλλεύσου αυτό το προνόμιο. Διεύρυνε τους ορίζοντές σου.

16. Επιδίωξε να παίζεις παιχνίδια με λέξεις, προβλήματα ή ruzzle.

17. Κράτα το βλέμμα σου ψηλά. Βλέπε τι γίνεται στον κόσμο γύρω σου. Κοίταξε έξω από ένα παράθυρο. Άκουσε τα πουλιά. Πήγαινε μια βόλτα. Μίλησε σε κάποιον άγνωστο. Αναρωτήσου για πράγματα χωρίς να τα "γκουγκλάρεις".

18. Θα τα κάνεις μαντάρα. Θα σου πάρω πίσω το τηλέφωνο. Θα καθίσουμε κάτω και θα το συζητήσουμε. Και θα ξαναρχίσουμε από την αρχή. Εσύ κι εγώ, θα μαθαίνουμε συνέχεια. Είμαι με το μέρος σου. Είμαστε μαζί σε αυτό. Ελπίζω να συμφωνήσεις με αυτούς τους όρους. Τα περισσότερα από τα μαθήματα που αναφέρονται σε αυτό το συμφωνητικό δεν αφορούν μόνο το iPhone αλλά και την ίδια τη ζωή σου. Μεγαλώνεις σε έναν κόσμο γρήγορο, που αλλάζει συνέχεια. Είναι συναρπαστικό και μαγικό. Προσπάθησε να βλέπεις τα πράγματα απλά, όποτε μπορείς. Έχε εμπιστοσύνη στο δυνατό σου μυαλό και την τεράστια καρδιά σου, περισσότερο απ' οποιοδήποτε μηχάνημα.

Σ' αγαπώ. Εύχομαι να απολαύσεις το φανταστικό σου iPhone.

Χρόνια πολλά!

Φιλάκια Μαμά